

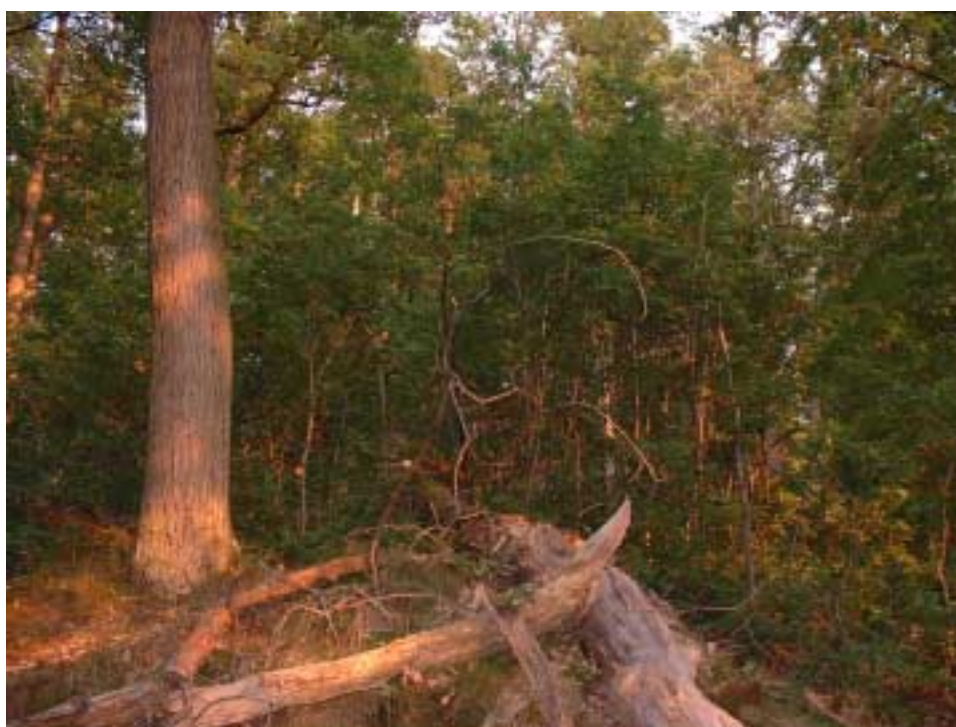

Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
Természetvédelmi Hivatal

A természetvédelem erdészeti szakmai koncepciója és távlati fejlesztési feladatai

---

2004.

„A természet mindennél és mindenkinél jobb vezető, ha tudjuk, hogyan kövessük.”

C. G. Jung

Tartalom

1	BEVEZETÉS.....	4
2	A KONCEPCIÓ KIDOLGOZÁSÁNAK INDOKOLTSÁGA ÉS CÉLJA	5
3	ÁLTALÁNOS ALAPELVEK ÉS CÉLKITŰZÉSEK.....	6
3.1	ÁLTALÁNOS ALAPELVEK – PRIORITÁSOK.....	6
3.2	TERMÉSZETVÉDELMI ERDŐKEZELÉS – TERMÉSZETKÖZELI ERDŐGAZDÁLKODÁS ALAPELVEI.....	9
3.3	TERMÉSZETVÉDELMI ERDŐKEZELÉS – TERMÉSZETKÖZELI ERDŐGAZDÁLKODÁS CÉLJA.....	12
4	A TERMÉSZETVÉDELEM ERDÉSZETI STRATÉGIAI CÉLKITŰZÉSEI.....	13
5	A TERMÉSZETVÉDELEM STRATÉGIÁJÁNAK ÉRVÉNYESÜLÉSÉT, A BEAVATKOZÁSOK MÓDJÁT ÉS SZINTJÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK.....	14
5.1	A TERMÉSZETVÉDELMI OLTALOM (VÉDETTSÉG) FOKA ÉS AZ ERDŐK RENDELTETÉSE	15
5.2	VÉDETT TERMÉSZETI ÉRTÉKEK JELENLÉTE	19
5.3	KIEMELKEDŐ JELENTŐSÉGŰ, ÉRZÉKENY ÉLŐHELYEK	21
5.4	NEMZETKÖZI OLTALOM, NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK.....	22
5.5	AZ ERDŐK TERMÉSZETESSÉGI ÁLLAPOTA (A LEROMLÁS FOKA)	22
5.6	AZ ERDŐK TERMŐHELYE.....	24
5.7	AZ ERDŐK (ERDŐTÁRSULÁSOK, ERDŐTÁRSULÁS-CSOPORTOK) GAZDASÁGI JELENTŐSÉGE.....	26
5.8	AZ ERDŐTÁRSULÁSOK VESZÉLYEZTETETTSÉGE, RITKASÁGA.....	29
5.9	AZ ERDŐK TULAJDON- ÉS KEZELÉSI VISZONYAI	29
5.10	KLÍMAVÁLTOZÁS ÉS AZ ERDŐK TERMÉSZETVÉDELME	30
6	STRATÉGIAI FONTOSSÁGÚ CÉLTERÜLETEK, PRIORITÁSOK CÉLKITŰZÉSEI ÉS A LEGFONTOSABB VÉGREHAJTANDÓ FELADATOK	30
6.1	A TERMÉSZETES FOLYAMATOKRA ALAPOZOTT ERDŐKEZELÉS ÉS ERDŐGAZDÁLKODÁS BEVEZETÉSE	31
6.1.2	<i>A természetvédelmi oltalom alatt álló erdők elsődleges és további rendeltetése.....</i>	<i>32</i>
6.1.3	<i>Fafajmegválasztás .....</i>	<i>33</i>
6.1.4	<i>Erdőtelepítés, fásítás .....</i>	<i>34</i>
6.1.5	<i>Erdőfelújítás, erdőszerkezet átalakítás.....</i>	<i>35</i>
6.1.6	<i>Erdőnevelés – előhasználatok.....</i>	<i>37</i>
6.1.7	<i>Véghasználatok.....</i>	<i>37</i>
6.1.8	<i>Az erdők természetvédelmi célú igénybevétele .....</i>	<i>38</i>
6.1.9	<i>Erdők és ültetvények.....</i>	<i>39</i>
6.1.10	<i>Erdők energetikai hasznosítása, energiaültetvények.....</i>	<i>40</i>

6.2	AZ ALFÖLDI ERDŐK MEGŐRZÉSE, TERMÉSZETKÖZELI KEZELÉSE ÉS MEGÚJÍTÁSA	41
6.2.1	<i>Erdőssztyepp erdők</i>	41
6.2.2	<i>Ártéri erdők, láperdők</i>	42
6.3	AZ ÖKOLÓGIAI HÁLÓZAT FEJLESZTÉSE ERDŐTERÜLETEN.....	44
6.4	A TERMÉSZETVÉDELEM ERDÉSZETI KOMMUNIKÁCIÓS STRATÉGIÁJÁNAK KIDOLGOZÁSA.....	46
6.5	TERMÉSZETVÉDELMI TERVEZÉS ERŐSÍTÉSE ÉS ÖSSZEHANGOLÁSA ERDŐTERÜLETEKEN	47
6.6	ERDEINK GÉNÁLLOMÁNYÁNAK MEGŐRZÉSE.....	49
6.7	TERMÉSZETVÉDELMI KUTATÁS ERDŐTERÜLETEKEN.....	50
6.8	AZ ERDŐK ÁLLAPOTÁT ÉS ÁLLAPOT-VÁLTOZÁSAIT FIGYELŐ MONITOROZÓ RENDSZER KIALAKÍTÁSA	52
6.9	AZ ERDŐK KÖZCÉLÚ (TERMÉSZETVÉDELMI) SZOLGÁLTATÁSAIT TÁRSADALMI SZINTEN ELISMERŐ ERDŐFINANSZÍROZÁSI RENDSZER BEVEZETÉSE.....	53
6.10	AZ ERDŐK TULAJDONVISZONYAI, AZ ÁLLAMI ERDŐK VAGYONKEZELÉSE	54
6.11	A NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁGOK VAGYONKEZELÉSBN LÉVŐ ÁLLAMI ERDŐK.....	55
6.12	AZ ERDŐK MEGŐRZÉSÉT SZOLGÁLÓ JOGI ESZKÖZÖK.....	56
6.13	ERDEI NAGYVADÁLLOMÁNY SZABÁLYOZÁS	57
7	A STRATÉGIAI CÉLTERÜLETEK ÉS A LEGFONTOSABB CÉLKITŰZÉSEK ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZATA	59
8	A TERMÉSZETVÉDELEM ERDÉSZETI KONCEPCIÓJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ, ANNAK VÉGREHAJTÁSÁT SZOLGÁLÓ ELKÉSZÜLT SZAKANYAGOK.....	64
9	FELHASZNÁLT IRODALOM.....	65

1 Bevezetés

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium 2003. évi kiemelt feladatai közé sorolta a „*Természetvédelem erdészeti szakmai koncepciója és távlati fejlesztési elképzelései*” c. szakanyag elkészítését. A koncepció tartalmazza az erdőkkel, az erdők természetvédelmi szakkezelésével és az erdőgazdálkodással, valamint a nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő állami erdőkben folytatható természetvédelmi vagyonkezeléssel kapcsolatos, a természetvédelmet érintő alapvető koncepcionális szakmai kérdéseket, a legfontosabb célkitűzéseket, és feladatokat. Kapcsolódik a Nemzeti Természetvédelmi Alaptervben megfogalmazott általános természetvédelmi célokhoz, valamint a természetvédelem egyéb szakterületein megfogalmazott koncepciókhoz. Mindemelllett tükrözi az erdők speciális helyzetét, mind a természetvédelem, mind a gazdálkodás egyéb területeihez képest. Az anyag magába foglalja a Természetvédelmi Hivatal által korábban elkészített szakanyagok koncepcionális elemeit és azok továbbfejlesztett változatát.

A koncepció nem készülhetett volna el egy részletes megalapozó tanulmány nélkül, amely a „*Megalapozó tanulmány a természetvédelem erdészeti szakmai koncepciójának és távlati fejlesztési elképzeléseinek elkészítéséhez*” címet viseli. E tanulmányból levonható következtetések és a tanulmányban leírt koncepcionális elemek segítették a jelen koncepció kidolgozását.

A koncepcióhoz szorosan kapcsolódik majd „*A természetvédelem erdészeti stratégiája és hosszú távú programja*” c. dokumentum, amely a természetvédelem erdészeti tevékenységét

megalapozó konkrét programokat, feladatokat kívánja megfogalmazni, kijelölve a végrehajtás kereteit és feltételeit. Kidolgozására a KvVM Természetvédelmi Hivatalának 2004-2006 évekre elkészített stratégiai terve szerint 2004. évben kerül sor.

Szintén a koncepcióhoz kapcsolhatók azok – a korábban elkészült – erdőgazdálkodással foglalkozó szakanyagok, amelyek a koncepció egyes stratégiai célkitűzéseinek gyakorlati végrehajtását szolgálják.

2 A koncepció kidolgozásának indokoltsága és célja

Az elmúlt évtizedben a társadalom figyelme minden korábbinál nagyobb mértékben fordult az erdők és az erdőgazdálkodók felé, számon kérve a természeti környezet egyik legértékesebb alkotójának, az erdőnek a tartamos fenntartását és fejlesztését. A természetvédelem központi témája lett az erdő, az erdei életközösség faji és genetikai sokfélesége. A természetességhez való közeledés igénye világviszonylatban általánossá vált, amelyet az erdőtől és az erdőgazdálkodóktól egyaránt elvár a társadalom. Az erdők sokoldalú hasznosítására való törekvések egyrészt az erdőkben megtermelhető anyagi javak, másrészt a nem anyagi jellegű erdei szolgáltatások, a környezetvédelmi hatások, az üdülési, pihenési, turisztikai lehetőségek bővítését szorgalmazták.

Hazánkban az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. törvény (a továbbiakban: Evt.) és a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.) megalkotásával *az új szakmai jogszabályok olyan jelentős – elsősorban természetvédelmi szemléletből fakadó – változásokat hoztak, melyek igazodtak a biológia és ökológia tudományos eredményeihez, az új társadalmi elvárásokhoz.* Alapvetően változtatták meg a korábbi kereteket, és komoly kihívás elé állították az erdész szakmát. Az erdőterületekkel szemben támasztott elvárások változása szükségesé tette az erdőgazdálkodási tevékenység célkitűzéseinek módosítását. A fent vázolt változások következtében fellépő konfliktusok kezelése az erdők megőrzésének, egységes szemléletű kezelésének, az erdőkben folytatható természetközeli erdőgazdálkodásnak, és a természetvédelem és az erdőgazdálkodás együttműködésének alapja.

Az erdőgazdálkodás, az erdők szakkezelése nem csak az erdőgazdálkodással foglalkozók ügye, hanem - főleg a hazai erdőknek mintegy harmadát (kb. 650 e ha) kitevő, még természetszerűnek mondható erdőkben - a természetvédelem és a társadalom ügye is. A természetszerű és az ahhoz közel álló erdők ugyanis a Tvt. 15. § (1) bekezdés a) pontja értelmében természeti területnek minősülnek. Ezekben az erdőkben él természetes növényvilágunk 45 %-a, és a fauna jelentős hányada is - mint élőhelyhez - ezen erdőkhez kötődik. Természetszerű és ahhoz közel álló védett /természetvédelmi/ erdők alkotják a védett természeti területek mintegy 45 %-át. A védett természeti területeken lévő erdők elsődleges rendeltetése pedig a természetvédelmi törvény 32. § (1) szerint védelmi, ami alapvetően azt jelenti, hogy ezekben az erdőkben a természet védelmének van prioritása a gazdálkodási érdekekkel szemben.

Az új törvényi követelmények csak lassan épülnek be az erdőgazdálkodás korábban kialakult gazdálkodási rendszerébe. Szükségessé vált egy olyan egységes szemléletű szakmai koncepció összeállítása, amely megfogalmazza a természetvédelem erdészeti alapelveit, céljait és azokat a

legfontosabb célterületeket, amelyek figyelembevételével a kitűzött célok leghamarabb elérhetők. A célok mellett kitér azokra az elvárásokra is, amelyeket a biológiai sokféleség megőrzése érdekében a gazdálkodással szemben támaszt. A szándékok és alapelvek kinyilatkoztatása részben az erdőgazdálkodásban résztvevő társhatóságok, és szervezetek felvilágosítását szolgálja, valamint arra is alkalmas, hogy a számos területi szervvel és szakemberrel működő természetvédelmi szervezet – a helyi sajátosságokat természetesen figyelembe véve - maga is egységes szemlélettel lépjen fel az erdőgazdálkodással kapcsolatos tevékenysége során. A koncepció megalkotásának további célja, hogy az itt leírt és elfogadott természetvédelmi alapelvek és célkitűzések beépüljenek a készülő Nemzeti Erdőstratégia és Program célkitűzései közé.

3 Általános alapelvek és célkitűzések

3.1 Általános alapelvek – prioritások

„Az erdők, az erdei életközösségek fenntartása minden természetközeli tevékenység alapjául kell szolgáljon. Ez a feltétele annak, hogy erdeink minden további feladatukat betölthessék. Bármilyen célokra is akarja a társadalom az erdőt használni, ezek az erdőben előforduló életformák életképességén és kölcsönhatásaik épségén alapulnak. Ezért az ökoszisztémák megőrzése – és amennyiben szükséges a helyreállítása – a legfontosabb feladat.” (PRO SILVA, 2000).

Az erdők országunk területének jelentős részén a természetes vegetációt jelentik, ennek megfelelően az erdők hazánkban a természetes állapotú biológiai sokféleség hordozói. A hazai erdőkhöz kötődő illetve bizonyos életciklusokban az erdőkhöz kötődő fajok nagy száma jelzi, hogy *az erdőknek* nem csak egyes kiemelt – védett vagy fokozottan védett – fajok védelmében, hanem *az általános biológiai sokféleség megőrzésében van óriási szerepük*. Az erdők megőrzése során nem csak e kiemelt fajok védelmére, hanem a teljes rendszer megőrzésére kell törekedni. Minél természetesebb formában tudjuk a teljes erdei ökoszisztémát megőrizni, annál több védett, fokozottan védett faj fog erdeinkben megjelenni és fogja életfeltételeit erdeinkben megtalálni.

Az erdészeti tevékenységeket, erdőgazdálkodást alapvetően az erdők védelméről szóló törvény és a hozzá kapcsolódó rendeletek szabályozzák. A törvény rendelkezéseit azonban a természet védelméről szóló törvény rendelkezéseivel összhangban, védett természeti területen lévő erdő esetén a Tvt.-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni (Evt. 2. § (2) és (3)). Az Evt. adott rendelkezései és a természet védelméről szóló törvény erdőkre és erdőgazdálkodásra vonatkozó szakaszai biztosítják azt, hogy a természetvédelem szempontjai, a biológiai sokféleség megőrzése, kellő hangsúlyt kapjon az erdészeti tevékenység során.

A természet védelméről szóló törvény rendelkezéseiből fejezeti felosztásából, valamint a természetvédelem alaptudományának számító természetvédelmi biológia legfontosabb tudományos alapelveiből egyértelműen következnek az alábbi kiemelten fontos alapelvek:

- A természetvédelem holisztikus szemléletéből fakadóan a természeti értékek és területek védelmét, az erdők biológiai sokféleségének megőrzését nem lehet kizárólag – a jogszabályok alapján védetté nyilvánított objektumokra (pl. fajokra, élőhelyekre, területekre) korlátozni, hanem az egész rendszereket a hozzájuk tartozó védőövezetekkel, indokolt

esetben a természetes tájakat, azok ökológiai potenciáljával együtt kell védelemben részesíteni. A természeti értékek és területek általános védelmének a kiemelt természetvédelmi oltalom alatt álló területeken is érvényesülnie kell (Tvt. II. rész).

- Erdeink biológiai sokféleségének megőrzése nem valósítható meg csak a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken.
- A kiemelt oltalom alatt álló természeti értékek és területek esetében – védetté nyilvánított természeti értékek és területek – a biológiai sokféleség megőrzésének, a természetvédelmi céloknak egyértelmű prioritása van az egyéb – elsősorban gazdálkodási szempontokkal szemben (Tvt. III. rész).
- A biológiai sokféleség megőrzése érdekében általánosan a természetes erdődinamikai folyamatok megőrzésére és azok érvényesítésére kell a hangsúlyt helyezni. Az egyes populációkra és fajokra való figyelem mellett fény derült a kapcsolatok fontosságára, felértékelődött a közösségi szinten és táji léptékben lezajló jelenségek szerepe. Az erdők tekintetében ez azt jelenti, hogy *a természetes erdő konzerválása, rezervátumként való megőrzése helyett azoknak a természetes folyamatoknak a minél teljesebb megőrzésére kell törekedni, amelyek lehetővé tették e bonyolult életközösség kialakulását, azaz nem törekedhetünk az erdő aktuális állapotának változtatás nélküli megőrzésére, hanem a természetes folyamatok érvényesülésének feltételeit kell megteremtenuk. Degradált és átalakított erdőállományainkban azonban sok esetben e folyamatok érvényesülésének segítése a folyamatok beindítása a kezelés célja.*
- A természetes erdődinamikai folyamatok érvényesítése, az ezek hatására kialakuló erdőkép számtalan olyan elemet tartalmaz, amely kiemelten kedvez a biológiai sokféleség megőrzésének (változatos erdőszerkezet és fafajösszetétel, idős és holt fák jelenléte, természetes bolygatások és szukcessziós stádiumok, folyamatos erdőborítás, fajok számára kedvező mikroélelőhelyek stb.).
- A természetes folyamatok fokozatos erősödésével általában kialakulnak olyan állapotú erdők, melyben az adott – számunkra értékes faj – megtalálja életfeltételeit. Nem kell minden esetben ragaszkodnunk ahhoz, hogy az erdőterület állapotát konzerváljuk egy adott faj védelme érdekében. A természeteshez közeledő folyamatok ki fogják alakítani a megfelelő élőhelyeket.
- Bizonyos természeti értékek – elsősorban növény- és állatfajok védelme, fennmaradásának biztosítása – azonban megköveteli, hogy az adott erdőállapot tartósan fennmaradjon. Ebben az esetben aktív természetvédelmi beavatkozások szükségesek éppen a természetes folyamatok hatásainak kiküszöbölésére, a meglévő stádium folyamatos fenntartására.
- A természetvédelmi megközelítés és a komplex szemlélet magával hozza azt is, hogy az erdő, mint életközösség, nem szakítható el a tájtól, amelynek része. Nem csak önmagában alkot egységet, hanem a körülötte elhelyezkedő egyéb élőhelyekkel, táji elemekkel is dinamikus kölcsönhatásban van. A mai erdészeti gyakorlat – a jelenlegi erdőgazdálkodás tervezési, felügyeleti és gazdálkodási rendszerből adódóan – elsősorban az erdőállományok szintjéhez kötődik. A természetes erdőkben megfigyelhető jelenségek megértéséhez, illetve érvényesítéséhez, valamint a természetvédelmi erdőkezelés bevezetéséhez szükséges, hogy

figyelemmel legyünk a természetben előforduló jelenségek három szintjére: 1) a faegyed szintje; 2) az erdőállomány szintje; 3) táj szintje. Különös jelentőséget kap a táj szintű szemlélet az erdőssztyepp erdők esetében.

- Az ember hosszú idő óta része, és a jövőben is része lesz mind a természetes, mind az átalakított ökológiai rendszereknek. A természetvédelem célja a természeti értékek megőrzése mellett az ember életfeltételeinek javítása is, így a természetvédelmi törekvéseknek nem irányulhatnak mindenhol az emberi tevékenység teljes kizárására. Az ilyen kezdeményezések társadalmi elfogadhatatlanságuk miatt hosszú távon kudarcra vannak ítélve. Meg kell találni a helyes egyensúlyt a természet megőrzése és az emberi tevékenységek érvényesülése között.
- A természetvédelem érdekei sok esetben ütköznek gazdálkodási és egyéb szempontokkal és ilyen esetekben a természetvédelem céljainak, alapelveinek érvényesítése érdekében korlátozásokkal él. A felesleges, a természetvédelmi célok érvényesülését nem szolgáló, azon túlmutató korlátozások csak felesleges feszültségeket okoznak - a feszültségek feloldása és a szakmai együttműködés javítása érdekében, a törvények adta kereteken belül - a korlátozások alóli felmentés lehetőségével szükséges élni.

Az előzőekben felsorolt alapelvek érvényesítéséhez a szokásos erdősztyepp gyakorlat korlátozásán felül, alapjaiban új elképzelések kidolgozására és megvalósítására van szükség. Ez azt jelenti, hogy nem elégséges a hagyományos erdősztyepp gyakorlat tovább folytatása a jogszabályokban lefektetett természetvédelmi korlátok figyelembevételével, hanem egy jelentős mértékű szemléletváltásra van szükség az erdők kezelésében, az erdőgazdálkodásban általában is, de a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken kiemelt módon.

A leírtak nem jelentik azt, hogy a hazai erdőkben lévő vagyonnal nem kell és nem szabad gazdálkodni. Erre alkalmas - gazdasági célú (rendeltetésű) - erdeinkben olyan természetközeli gazdálkodási módszerek bevezetése, alkalmazása szükséges, melyekkel a természetes folyamatok érvényre juttatása, elsődlegessége mellett eredményes gazdálkodás folytatható.

A fentiekből következően az erdők természetvédelme adott erdőállományok esetében a következő célokat fogalmazza meg:

- az erdőkben lejátszódó természetes folyamatok védelme, a folyamatok beindítása, illetve a folyamatok lezajlásának támogatása;
- a természetszerű erdőállományok megőrzése, visszaállítása;
- védett, fokozottan védett (és nem védett) fajok élőhelyének és közösségének védelme;
- az erdő és a hozzá kapcsolódó nem erdős területek tájleptékű védelme (komplex táji szemlélet);
- a folyamatos erdőborítás lehetőség szerinti fenntartása;
- az erdővagyon megőrzése és gyarapítása (beleértve az erdő minden anyagi és nem anyagi jellegű értékét, szolgáltatását).

A fenti csoportosítás magán viseli az egyszerűsítésből adódó specialitások hiányát. Gyakori továbbá, hogy a fentiek közül több csoportba is sorolható egy-egy konkrét eset, pl. a teljes

erdőtársulás védelmén túl még egyes természeti értékek védelmét is biztosítani kell, a tájvédelmi érdekek mellett.

A megfogalmazott alapelvek, az erdő működésének megőrzése, valamint a táji megközelítés egyértelműen meghatározza a természetvédelem erdőkkel kapcsolatos tevékenységének, az erdők kezelésének céljait.

3.2 Természetvédelmi erdőkezelés – természetközeli erdőgazdálkodás alapelvei

Természetvédelmi kezelésnek minősül a védett természeti érték, terület felmérését, és nyilvántartását, megóvását, őrzését, fenntartását, bemutatását, valamint helyreállítását célzó valamennyi tevékenység (Tvt. 36. § (2)).

Erdőgazdálkodásnak minősül az erdő Evt. 2. §-ában foglaltak szerinti fenntartására, közcélú funkcióinak biztosítására, őrzésére, védelmére, az erdővagyon bővítésére, valamint az erdei haszonvételek gyakorlására irányuló tevékenységek összessége (Evt. 7. §).

A fenntartható erdőgazdálkodás az ökológiai szempontból is tartamos erdőgazdálkodást jelenti. A fenntarthatóság, az ökológiai tartamosság megvalósításának egyik alapfeltétele és eszköze a természeti folyamatokat egyre szorosabban megközelítő erdőkezelés, amelynek széles körű alkalmazása lehetővé teszi a biológiai sokféleséggel rendelkező természeti rendszerek – emberiség jövőjét is meghatározó – működtetését.

A természetvédelmi kezelés, beavatkozás szükségességét és mértékét, a gazdálkodás lehetőségét a terület védettségének foka (fokozottan védett, védett és nem védett), a védendő természeti érték jellege, az erdő rendeltetése és jelenlegi állapota dönti el.

A természetvédelmi (erdő)kezelés fogalma magába foglalja a jogszabályokban és a jogszabályok előírásai alapján készült természetvédelmi kezelési tervekben foglalt erdészeti célú beavatkozásokat. *Ezek lehetnek fenntartó (helyreállító, a természetes folyamatokat beindító stb.) illetve gazdálkodás jellegű beavatkozások egyaránt, valamint szolgálhatják a védett természeti terület és érték felmérését, nyilvántartását vagy bemutatását.* A gazdaságilag is hasznosítható erdőkben a gazdálkodási szempontok is szerepet kaphatnak, a nem gazdasági célt szolgáló, illetve gazdaságilag nem hasznosítható erdőkben, erdőtársulásokban, a szükségesnek tartott beavatkozásokat természetvédelmi erdőfenntartásként értelmezzük. Védett természeti területen csak természetvédelmi (erdő)kezelés végezhető. Ez azt is jelenti, hogy minden esetben, amikor védett természeti területen lévő erdőben konfliktus alakul ki a természetvédelmi és az egyéb szempontok között, akkor a természetvédelmi szempontoknak kell elsődlegességet kapniuk.

A természetvédelmi (erdő)kezelés nem minden esetben jelent aktív beavatkozást. Vannak olyan területek, ahol a kezelés teljes hiánya, a természetes folyamatok szabad érvényesülése a természetvédelmi cél. Más esetekben a kezelés célja lehet a meglévő állapot fenntartása, egy korábbi állapot helyreállítása illetve a teljes átalakítás. A kezelés módjait - védett természeti területen - a jogszabályok előírásain belül a természetvédelmi kezelési terv írja elő.

A természetközeli erdőgazdálkodás az ökológiai szempontoknak, a biológiai sokféleség megőrzésének, illetve a természetvédelmi érdekeknek is megfelelő, a természetes folyamatokat követő olyan - erdei ökoszisztéma gazdálkodást jelent, amelyre jellemző többek között:

1./ A fenntarthatóság, az ökológiai tartamosság elveinek, alapszabályainak érvényesítése:

- az erdőtársulás, a helyi adottságok és a védettség szerint differenciált, nem csak a faállományra, hanem az egész ökoszisztémára koncentrált erdőgazdálkodás;
- kitermelés < növedék; a bővített újratermelés követelményeinek megfelelő hozamszabályozás;
- olyan gazdasági-pénzügyi szabályozás, amely nem követel többet az erdőtől, mint amennyit az fenntartható módon képes produkálni, az erdei termékek árának tartalmaznia kell azok teljes társadalmi költségét;
- az erdőből származó bevételek visszaforgatása;
- korszerű, az ökológiai folyamatokat védő környezet- és természetvédelmi politika stb.

2./ A biológiai sokféleség fenntartása, az erdei génkészletek megőrzése:

- fafajokban gazdag elegyes, vegyes korú és többszintű állományok létrehozása és fenntartása;
- az ökológiai stabilitás fenntartását elősegítő, változatos faállomány-szerkezet kialakítása, inhomogén záródás;
- odvas fák, tővön száradt fák facsonkok és elhalt korhadó faanyag megfelelő mértékű jelenléte az erdőállományokban;
- idős erdőrészek, facsoportok, fák, hagyásfa-csoportok megtartása;
- pionír fafajok egyedeinek, csoportjainak jelenléte;
- a cserjeszint és az erdőszegélyek védelme;
- az erdőterületek feldarabolódása (fragmentáció) elleni védelem (ökológiai folyosó rendszer);
- a folyamatos erdőborítás minél teljesebb fenntartása
- a talaj termékenységének védelme

3./ A termőhelynek megfelelő őshonos fafajok alkalmazása, helyi származású szaporítóanyag felhasználása a mesterséges felújítás, illetve pótlások során; tájidegen fa- és cserjefajok hiánya vagy csekély mértékű jelenléte.

4./ A természetes folyamatokat – minél teljesebb mértékben követő - erdőművelési módszerek alkalmazása (ahol lehetséges nagy értékre törekvő fatermesztési céllal):

- az adott lehetőségek keretein belül minél teljesebb igazodás a természetes folyamatokhoz (a természetes erdődinamikai folyamatok érvényesülése);
- szálalóvágásos, Pro Silva vagy “türelmes”, hosszú időtartamú fokozatos felújítóvágásos erdőfelújítás stb. módszerek alkalmazása, ahol ez nem lehetséges, ott mozaikos mikro- vagy kis tarvágások megvalósítása (a fokozatos felújításokat általában jóval a biológiai vágásérettség előtt kell megkezdeni már a növekedésfokozó gyérítésekkel, és megfelelő térbeli rend megtervezése alapján);
- óvatos (mérsékelt) belenyúlási erélyű, szelektív, nem egyenletes bontáson alapuló, a természetes termőhelyi foltokat figyelembe vevő nevelővágások (ahol szükséges).

5./ Magas, a biológiai vágásérettséget megközelítő vágáskorok, hosszú vágásfordulók:

- a természetes folyamatok szimulálása, a hosszú életkorok növelik a biológiai sokféleséget és a biomassa-akkumulációt a fákban, az aljnövényzetben és a talajhumuszban egyaránt, a magas vágáskorok megfelelő célátmérő-gazdálkodással jelentősen növelik az értékihozatait.

6./ Természetkímélő erdőhasználati technológiák:

- kíméletes technika és technológia alkalmazása;
- ökológiai-természetvédelmi és erdőművelési-erdővédelmi prioritásokra alapozó vágástervezés és -szervezés.

7./ Természetbarát (növényvédő szerek, bioregulátorok, irtószeres és egyéb vegyi anyagok alkalmazását mellőző) módszerek az erdővédelemben.

8./ Óshonos vadfajok fenntartása, a természetes vadeltartó-képességnek megfelelő létszámú és összetételű vadállomány, extenzív vadfenntartás. A vadgazdálkodásnak komoly erdőművelési és erdővédelmi kihatásai lehetnek. Az erdőgazdálkodás vadgazdálkodással szemben támasztott kritériuma, hogy a faállomány vadvédelmi kerítés nélkül felújítható legyen.

9./ A természetvédelmi célok és érdekek megfelelő figyelembe vétele:

- a természeti értékek és a természeti területek általános védelme;
- a védettségi szint és kategória, valamint a védett természeti értékek szerinti kezelés

10./ Az emberi hasznosítások (gazdasági, üdülési-turisztikai stb.) optimális kialakítása, és az erdő egyes funkcióinak (védelmi, közjóléti, gazdasági) elsődleges rendeltetés szerinti összehangolása.

A természetközeli erdőgazdálkodás nem egy konkrét recept, amely minden erdőben egyformán alkalmazható. *A természetes folyamatokra alapozott erdőkezelést, erdőgazdálkodást egy olyan szemléletként lehet értelmezni, melynek ismeretében és alapelveinek elsajátítása után az egyes konkrét esetekre a megfelelő beavatkozási módszerek, technológiák levezethetők.*

A természetközeli erdőgazdálkodáson alapuló koncepció a legtöbb esetben feloldhatóvá teszi az erdők hasznosításával kapcsolatos konfliktusokat. Ez érvényes a természetvédelmi és környezetvédelmi elvárások és feladatok teljesítésére is. A koncepció előnye az alkalmazkodó készségben rejlik.

Az erdők, illetve a faállomány-szerkezetét döntő mértékben csak hosszú távon lehet átalakítani, ami azt jelenti, hogy az éves kezelési feladatoknak lépcsőről-lépésre, fokozatosan kell a természetvédelmi célokat szolgálni. Vannak azonban olyan esetek is, amikor radikálisan kell faj- és állományszerkezet átalakítását elvégezni (pl. feketenyár állományok genetikai tisztaságát veszélyeztető nemesnyárasok).

A természetközeli erdőgazdálkodás törekvéseinek jelentős részét a magyar erdőművelési irányelvek korábban is tartalmazták. A szakmailag helyes irányelvek érvényesítését különböző gazdasági szempontok háttérbe szorították, ezért azok nem valósultak meg. A jövőben a természetvédelmi oltalom alatt álló és nem védett természeti területen lévő erdőterületeken álló

természszerű erdőkben ökológiailag megalapozott erdőkezelést, illetve erdőgazdálkodást kell folytatni, melynek az ökonómiai feltételeit meg kell teremteni.

3.3 Természetvédelmi erdőkezelés – természetközeli erdőgazdálkodás célja

A természetvédelmi (erdő)kezelés és a természetközeli erdőgazdálkodás céljai közötti alapvető különbséget az jelenti, hogy amíg a természetközeli (erdő)kezelés elsődleges célja az erdők biológiai sokféleségének megőrzése és gyarapítása, a természetvédelem szempontjainak érvényesítése, addig a természetközeli erdőgazdálkodás elsődleges célja olyan fenntartható erdőgazdálkodás folytatása, amely mellett az erdők további funkciói a legkisebb sérelem mellett kielégíthetők. Védett természeti területeken, illetve a védett természeti értékek előfordulási helyein természetvédelmi erdőkezelés, míg a gazdálkodási elsődleges rendeltetésű természetű erdőkben természetközeli erdőgazdálkodás folytatható.

A fenti megfogalmazás alapján a természetvédelmi erdőkezelés a természetközeli erdőgazdálkodástól eltérő célokat fogalmaz meg és attól eltérő – az erdőgazdálkodás eszközrendszerén túlmutató - tevékenységeket is végez, annak ellenére, hogy sok esetben - a gyakorlati megvalósítás szintjén - a kezelési tevékenység és a gazdálkodás hasonló eljárásokat követ.

A fentiek alapján a természetes folyamatokra alapozott, természetvédelmi erdőkezelés céljai a következő módon csoportosíthatók:

- az erdőkben lezajló természetes folyamatok megőrzése és elősegítése – az erdők természetességének javítása;
- a biológiai sokféleség, az erdei életközösségek életképességének megőrzése, javítása;
- az erdőben előforduló természeti értékek védelme (faj-, és populációvédelem, társulások védelme, élettelen természeti értékek védelme);
- az emberi környezet védelme (táj-, élőhely-, klíma-, talaj-, víz-, zaj-, településvédelem stb.);
- egészségügyi-szociális, turisztikai és kulturális igények kiszolgálása;
- a kezelés során kikerülő faanyag gazdaságos hasznosítása
- társadalmi tudatformálás: oktatás-kutatás-nevelés.

Természetközeli erdőgazdálkodás esetén a felsorolás kiegészül a

- faanyagok és egyéb erdei termékek előállítás, termelése;
- célkitűzéssel.

A felsorolt, célkitűzésekkel kapcsolatosan hangsúlyozni szükséges, hogy ezek mindegyike egy adott területen teljes mértékben nem érhető el, hiszen pl. nem lehet bizonyos élőlények tartós fennmaradását a faanyagtermesztés és/vagy turisztikai igények együttes teljesülése mellett biztosítani. Az egyes célok érvényesülését a konkrét területen felállított prioritások szabják meg.

Bármilyen célokra is akarja a társadalom az erdőt használni, azok az erdőben előforduló életformák életképességén és kölcsönhatásaik épségén alapulnak. Ezért az élő rendszerek és

természetes folyamatok megőrzése – és amennyiben szükséges a helyreállítása – a legfontosabb feladat.

Az erdőben előforduló változatos élőlények és életformák az erdők különböző fejlődési és szukcessziós fázisaihoz kötődnek, beleértve egyebek között a leépülő/pusztulási fázisokat, a nyílt területeket, az álló- és a folyóvizeket. Az erdőben élő szervezetek sokfélesége az adott terület biológiai változatosságát is tükrözi, s egyben része a szélesebb értelemben vett globális biodiverzitásnak is. Fontos megjegyezni azt is, *hogy a biológiai sokféleség megőrzése általában az ökológiai és az ökonómiai kockázat alacsony szinten tartását, visszaállítása e kockázatok csökkenését is eredményezi.*

A kiemelt oltalom alatt álló fajok és élőhelyeik védelme adott esetben az általános természetvédelmi szempontoktól eltérő erdőkezelést igényel. Egyes, veszélyeztetett fajok fennmaradásának előfeltétele a fennálló erdőállapot megőrzése, a természetes szukcesszió hatásainak megakadályozása.

Az emberi környezet védelmét szolgáló feladatok legtöbbje integrált része az erdei életközösségek megőrzésének, attól el nem választható és külön nem kezelhető.

Az erdőgazdasági termelésnek olyan módon kell folynia, hogy az erdők korábban felsorolt funkciói ne sérüljenek. Ezért a természetközeli erdőgazdálkodás során *azoknak a termelési stratégiáknak nincs létjogosultsága, amelyek figyelmen kívül hagyják a természetes folyamatokat, a biológiai sokféleség megőrzését és a védelmi feladatok teljesíthetőségét.* A természetközeli erdőgazdálkodás tehát *nem termelésellenes, kiáll az erdővel való gazdálkodás és az újratermelhető faanyag hasznosítása mellett, de a fatermesztésnek új kereteket kíván szabni.* A természetvédelem céljait szolgáló erdők kezelése, fenntartása során ugyanakkor a fatermesztés szempontjai háttérbe szorulnak.

Az erdő közjóléti funkciójára való odafigyelés nagymértékben javíthatja az egyre urbanizáltabb körülmények között, a technikai civilizáció magas fokán élő ember életfeltételeit. A közjóléti funkció az általánosan javasolt természetközeli erdőgazdálkodás alkalmazásával többnyire automatikusan megvalósul.

Az erdők szerepét, az erdőkben lejátszódó folyamatokat, a természetközeli erdőgazdálkodás formáit és az erdőben folytatott tevékenységeket meg kell ismertetni a társadalom egészével. Csak ezen a módon érhető el, hogy a társadalom megfelelő módon érezze és értékelje az erdők kulcsfontosságú szerepét és az erdőkkel foglalkozók tevékenységét. Nem csak a “laikusok” oktatását kell szorgalmazni. A természetközeli erdőgazdálkodásra való áttérést nem lehet csak jogszabályokkal, utasításokkal megvalósítani. Olyan tanfolyamokat, tanulmányutakat kell szervezni, olyan kiadványokat kell elkészíteni, amelyek segítségével az erdészeti és természetvédelmi szakszemélyzet tagjai elsajátítják a természetvédelmi erdőkezelés, illetve természetközeli erdőgazdálkodás új ismereteit, feladatait és megvalósítási lehetőségeit.

4 A természetvédelem erdészeti stratégiai célkitűzései

A felsoroltak alapján megfogalmazhatók a természetvédelem erdészeti stratégiai célkitűzései:

Főcél:

Az erdei biológiai sokféleség minden szintjének megőrzése, az erdei természeti rendszerek megóvása, fenntartása és állapotának javítása.

A fő célkitűzés elérése érdekében az alábbi stratégiai célokat kell figyelembe venni:

1. sz. stratégiai cél:

Az erdők élővilág- és környezetvédelmi szerepének növelése.

2. sz. stratégiai cél:

Az erdei és ahhoz kapcsolódó ökológiai rendszerek megőrzése, helyreállítása; közelítés a természetes erdőállapothoz, valamint az erdőkben lezajló természetes erdődinamikai folyamatok minél teljesebb érvényesülése/érvényesítése.

3. sz. stratégiai cél:

Az erdők közjóléti, kulturális szolgáltatásainak fokozása.

4. sz. stratégiai cél:

Az erdővagyron gyarapítása, az erdők anyagi és nem anyagi jellegű szolgáltatásainak igénybevétele olyan mértékben, amely az erdők egyéb feladatait káros módon nem befolyásolja.

5. sz. stratégiai cél

A társadalom környezettudatosságának növelése az erdők természeti értékeinek, az erdők kezelésének és az erdőgazdálkodás szerepének megismertetésével.

A stratégiai célokra szintén igaz az, hogy az erdők funkciójától, rendeltetésétől és állapotától függően adott területen az egyes stratégiai célok előtérbe kerülnek, illetve esetleg meg sem jelennek.

5 A természetvédelem stratégiájának érvényesülését, a beavatkozások módját és szintjét befolyásoló tényezők

A stratégiai célkitűzések gyakorlati megvalósítási módját, eszközét az adott helyzet dönti el. Egy erdőben alkalmazható kezelési illetve erdőgazdálkodási módszereket alapvetően a kitűzött cél, a termőhelyi viszonyok illetve az ott található faállomány szabja meg. Az alapvető kezelést azonban számtalan további tényező befolyásolja, melyeket adott esetben figyelembe kell venni. A különböző korlátozó illetve módosító tényezők hatására két látszólag hasonló erdő, merőben eltérő kezelést kaphat, illetve eltérő erdészeti beavatkozások végezhetők benne. A következőkben sorra vesszük a legfontosabb módosító és korlátozó tényezőket és megadjuk a legfontosabb kezelési szabályokat. A módosító tényezők egy időben, egy azon állományban is felléphetnek, teljesen egyéni kezelési módokat alakítva ki. (A továbbiakban „védelmi céltípus”

(kezelési egység) alatt azokat az erdőket fogjuk érteni, amelyek azonos módosító tényezők hatására azonos kezelést kaphatnak. Így pl. egy védelmi céltípusba esnek a védett, növényteni értékek védelmét szolgáló, gazdasági jelentőséggel bíró bükkösök.)

A beavatkozás szintjei a következők lehetnek a továbbiakban felsorolt befolyásoló tényezők alakulása szerint:

1. A természetes folyamatok szabad érvényesülése
2. Természetvédelmi (erdő)kezelés
3. Természetközeli erdőgazdálkodás
4. Ültetvényszerű erdőgazdálkodás.

5.1 A természetvédelmi oltalom (védettség) foka és az erdők rendeltetése

A természet védelméről szóló törvény védettségi kategóriákat határoz meg. Ezzel párhuzamosan az erdőről és az erdő védelméről szóló törvény különböző rendeltetésekre sorolja erdeinket. A természetvédelmi kezelés illetve gazdálkodás módszereit, az alkalmazott természetvédelmi stratégiákat alapvetően befolyásolják ezek a védettségi kategóriák és rendeltetések. Bonyolítja a helyzetet, hogy az egyes kategóriák – mivel több csoportosítási rendszer is fut párhuzamosan – átfedésben lehetnek/vannak egymással. Ebben az esetben főszabályként azt kell alkalmazni, hogy a szigorúbb védelmi kategória korlátozásait, előírásait kell figyelembe venni. A következőkben már e főszabály figyelembevételével, a beavatkozások illetve kezelések szempontjából gyakorlati csoportokat kialakítva soroljuk fel az egyes kategóriákra vonatkozó általános alapelveket.

Fokozottan védett természeti területek

Fokozottan védett természeti területen levő erdőben erdőgazdálkodási beavatkozás csak a természetvédelmi kezelés részeként, a kezelési tervben foglaltakkal összhangban végezhető (Tvt. 33. § (1)) (természetvédelmi célú erdőfenntartás). Az egyéb megengedett tevékenységekre vonatkozóan (beleértve a területre történő belépést is) a Tvt. 40. § (1) és (2) bekezdésének előírásai érvényesek.

Az alapelv alkalmazásánál figyelembe kell venni, hogy a kijelölt fokozottan védett területek egy részén kevésbé értékes, átalakításra szoruló zárványterületek is találhatóak. Ezek a területeken a természetvédelmi kezelés részeként intenzívebb beavatkozás is előírható. Lehet olyan erdőállomány, amelynek felszámolása természetvédelmi érdek. E beavatkozások esetében is a lehetséges legkisebb zavarással kell eljárni.

Erdőrezervátum magterület: Viszonylag kisebb kiterjedésű fokozottan védett természeti területek hálózata. A hálózat teljes körű kialakítása után arányosan képviseli hazánk jellemző erdőtársulásait, régióit. A fokozottan védett természeti területen lévő erdőkre vonatkozó törvényi előírásban megfogalmazott természetvédelmi kezelés itt speciális, szűkített értelmezést kap. Tilos minden emberi beavatkozás, teljes korlátozás érvényesül. Ezek a területek a természetes erdődinamikai folyamatok szabad érvényesülésének és megfigyelésének helyszínei. A tudományos kutatás csak az állapot megváltoztatása és mesterséges beavatkozás nélkül, a megfigyelés módszereivel folyhat. A terület természetes zavartalanságát biztosítani kell. Itt még

akkor sem kerül sor beavatkozásra a természetes folyamatokba, ha valamilyen katasztrófa következik be. Adott esetben a katasztrófa utáni természetes fejlődés megfigyelése folyik tovább. Egyedül a terület vadvédelmi kerítéssel történő elkerítése engedhető meg, amennyiben a túlszaporodott nagyvadállomány kizárása nélkül a természetes folyamatok a degradáció irányába hatnak.

Bioszféra rezervátum magterület: Az erdőrezervátum magterületéhez hasonló jellegű, de nemzetközi oltalom alatt álló terület. Célja adott, sajátos jellemzőkkel rendelkező, nemzetközileg kiemelkedő tudományos értékű, természetes ill. természeteshez közel álló ökológiai rendszerek fenntartása. Ezen ökológiai rendszereknek - változatlan körülményeket biztosítva - alkalmasnak kell lenniük az ökológiai kutatásra, az összehasonlító tanulmányozásra és az oktatásra. Nemzetközi vonatkozásban is jelentős, hazánk vegetációját jellemző erdőtársulások illetve erdőtársulás csoportok egy-egy reprezentatív területe tartozik ide. Területi kiterjedésük az erdőrezervátum magterületeknél nagyobb. A jellemző hazai erdőtípusok legértékesebb területeit foglalja magába és mutatja be. Természetes állapotában tartandó fenn, gazdaságilag nem hasznosítható, kizárólag kutatási célokat szolgálhat. A fokozottan védett természeti területen lévő erdőkre vonatkozó jogszabályi előírások betartásával olyan, speciális - a területen megtalálható fokozottan védett természeti értéktől is függő - irányelvek szerinti természetvédelmi kezelés alkalmazandó, amely a jogszabályi előírások és a nemzetközi kötelezettség-vállalások keretein belül elősegíti a területen folytatandó összehasonlító tanulmányozást, ökológiai kutatást. Alapvetően csak a természetes erdődinamikai folyamatok érvényesülését segítő, a természetes állapot kialakulása felé vezető, illetve konkrét természetvédelmi érték esetén annak védelmét biztosító beavatkozások tervezhetők. A tudományos kutatás és megfigyelés csak olyan módszerekkel történhet, melyek alapvetően nem befolyásolják a természetes folyamatok lefolyását. A területen a folyamatos erdőborítást mesterséges beavatkozásokkal nem szabad megbontani, a természetes bolygatások hatására kialakult állapotot meg kell őrizni.

Nemzeti park természeti övezete („A” zóna): A biológiai sokféleség és az erdőkben lezajló természetes erdődinamikai folyamatok megőrzésének legfontosabb területei. Döntően összefüggő, nagyobb erdőtömbök, tájmozaikok, melyekben kiterjedésénél fogva már nem csak állomány szintű, hanem táj léptékű folyamatok érvényesülésére, illetve a különböző természetes táji elemek (erdő – gyeperő – vizes terület stb.) természetes kölcsönhatásainak kialakulására is lehetőség van. A mesterséges bolygatások hiányában, a természetes folyamatok erősödésével és a természeteshez hasonló állapot kialakulásával elsősorban itt várható a zavarást kevésbé tűrő és esetleg nagyobb területigényű zárt erdei, illetve az adott élőhely-komplexumhoz kötődő fajok megjelenése, visszatelepülése. A területen nincs teljes beavatkozási korlátozás, de alapvetően csak a természetes erdődinamikai folyamatok érvényesülését segítő, a természetes állapot kialakulása felé vezető, a zárt erdőkhöz kötődő fajok életfeltételeit nem befolyásoló, illetve konkrét természetvédelmi érték esetén annak védelmét biztosító beavatkozások tervezhetők. A zavarás csökkentése érdekében a látogatás erősen korlátozott és alapvetően nem szolgál kutatási célokat sem. A területen a folyamatos erdőborítást mesterséges beavatkozásokkal nem szabad megbontani, a természetes bolygatások hatására kialakult állapotot meg kell őrizni, beavatkozni csak a védendő érték életfeltételeinek javítása, kialakítása érdekében szabad. Erdő esetén érvényesíteni kell itt - a vázolt kritériumoknak megfelelően - a fokozottan védett természeti

területen lévő erdőterületre vonatkozó jogszabályi előírásokat, valamint a konkrét fokozottan védett természeti értékektől függő kezelési előírásokat. A természeti övezetbe zárványként beékelődő tájidegen vagy termőhelyének nem megfelelő őshonos illetve invazív fafajokból álló állományok, ültetvények átalakítását adott esetben intenzívebb gyors módszerekkel célszerű elvégezni, oly módon, hogy a zavarás illetve a természeti értékek károsodása a legkisebb legyen.

További fokozottan védett természeti területek: Ez a kategória igen sokféle területet foglalhat magába, úgy mint: erdőrezervátum és bioszféra rezervátum védőövezetében, tudományos rezervátum területén, nemzeti park kezelt vagy bemutató övezetében, tájvédelmi körzetben, természetvédelmi területen található fokozottan védett természeti terület. Közös jellemzőjük, hogy fokozottan védettek, így területükön csak a természetvédelmi kezelés fogalomkörébe tartozó beavatkozások végezhetők. Területi kiterjedésük szintén változatos. A tájvédelmi körzetekben lehet nagyobb kiterjedésű fokozottan védett természeti terület is, ami egy kiemelten értékes közösség megőrzését szolgálja. A természetvédelmi területek elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték (védett faj(ok) és élőhelye(ik) stb.) védelme. Az élőhely gyakran erdő, de maga az erdő, mint társulás (erdei ökológiai rendszer) is lehet a konkrét védendő természeti érték. Ezekben a területeken be kell tartani a fokozottan védett természeti területek kezelésére vonatkozó előírásokat. A kezelések speciális jellegét a konkrétan védendő természeti érték védelméhez kell igazítani. A nagyobb kiterjedésű fokozottan védett természeti területeken ebben az esetben is biztosítani kell a zárt erdei fajok megtelepedése érdekében a lehető legkisebb zavarást. A területen a folyamatos erdőborítást mesterséges beavatkozásokkal csak a védendő természeti érték érdekében szabad megbontani, a természetes bolygatások hatására kialakult állapotot meg kell őrizni, illetve beavatkozni csak a védendő érték életfeltételeinek javítása, kialakítása érdekében szabad. A fokozottan védett területen előforduló ültetvények, tájidegen, illetve invazív fafajokból álló állományok átalakítását adott esetben intenzív, gyors módszerekkel célszerű elvégezni, oly módon, hogy a zavarás illetve a természeti értékek károsodása a legkisebb legyen.

Védett természeti területek

A védett természeti területeken levő erdőkben a természetvédelmi (erdő)kezelést a konkrét természetvédelmi célokkal kell összhangba hozni. A választott módszerek függnek a védettségi kategóriától, a védelem okától, a védett természeti értékek megóvásának követelményétől. A folytatható erdészeti tevékenységeket a Tvt. 33. § (2) – (8) bekezdései és a területre vonatkozó kezelési tervek szabályozzák.

Erdőrezervátum illetve bioszféra rezervátum védőzónájának védett természeti területe:

Erdőrezervátum és bioszféra rezervátum védőzónájában a védett természeti területen lévő erdőkre vonatkozó jogszabályi előírások betartásával, valamint az előforduló konkrét védett értékektől függő kezelési irányelvek figyelembe vételével természetvédelmi (erdő)kezelés folytatható. A kezelés során figyelembe kell venni, hogy a védőzóna rendeltetése elsősorban a magterület védelme, másrészt lehetőség van az adott erdőtársulásban folytatható, a természetes folyamatokat követő erdőgazdálkodási módszerekkel kapcsolatos kísérletek beállítására. A védelmi feladat betöltése érdekében a védőzónában biztosítani kell a folyamatos erdőborítást.

Gazdálkodási jellegű beavatkozások csak a jelenlegi felújítási módszereknél extenzívebb módszerek kikísérletezésére folytathatók.

Tudományos rezervátum védett természeti területe: Erdei tudományos rezervátumot speciális tudományos kísérletek lefolytatására lehet létrehozni. A kezeléseket megalapozó egyedi kezelési terv kidolgozásakor be kell tartani a védett természeti területen lévő erdőterületekre vonatkozó jogszabályi, valamint a konkrét tudományos kutatási céloktól függő kezelési előírásokat. Jelenleg tudományos rezervátum céljára kijelölt erdőterületünk nincs.

Védett természeti területen lévő erdők a nemzeti park kezelt és bemutató övezetében: A nemzeti park kezelt és bemutató övezete esetében a kezelhetőség és a bemutató jelleg, a nyilvános látogathatóság kerül előtérbe. A kezelés során a természetes folyamatok minél nagyobb mértékű érvényesülésére kell törekedni. A bemutató területek kezelése attól függ, hogy milyen természeti értéket, állapotot kíván az adott terület bemutatni. Ennek megfelelően a természetes folyamatok bemutatására szolgáló kezeletlen területektől, a speciális kezelések eredményeinek bemutatását célzó területekig eltérő előírások tehetők a területen. A kezeléseknél figyelembe kell venni, hogy a látogatás folyamatos zavarást jelent a területen.

Védett természeti területen lévő erdők a tájvédelmi körzetekben és természetvédelmi területeken: A tájvédelmi körzet tájképi és természeti adottságokban gazdag nagyobb összefüggő terület, az ember és a természet kölcsönhatásának esztétikai, kulturális és természeti szempontból jól megkülönböztethető része. Általában hosszú ideje fennáll itt az emberi hasznosítás és befolyás, amely a továbbiakban sem zárható ki teljes mértékben a területen. A természetvédelmi terület elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték (védett faj és élőhelye stb.) védelme. A táji és természeti értékek védelmének követelménye határozza meg a konkrét kezeléseket. Mindezek figyelembe vételével e területeken a védett természeti területen lévő erdőkre vonatkozó jogszabályi előírások betartásával, valamint az előforduló konkrét védett értékektől függő kezelési irányelvek alkalmazásával természetvédelmi (erdő)kezelés folytatható. A tájkép védelme érdekében törekedni kell a folyamatos erdőborítás biztosítására.

Védett természeti területen lévő NATURA 2000 területek: Az EU Élőhelyvédelmi és Madárvédelmi Irányelvei alapján kijelölendő európai jelentőségű területek. Kijelölésük adott társulás vagy faj védelmét szolgálja. Minden esetben az adott társulás(ok) illetve faj(ok) védelmének követelménye határozza meg a konkrét kezeléseket. Mindezek figyelembe vételével e területeken a védett természeti területen lévő erdőkre és a NATURA 2000 területekre vonatkozó jogszabályi előírások betartásával, valamint az előforduló konkrét védett értékektől függő kezelési irányelvek alkalmazásával természetvédelmi (erdő)kezelés folytatható.

Nem védett természeti területek

A természeti területeken a természetközeli erdőgazdálkodás általános szakmai (erdészeti és természetvédelmi) követelmény. A konkrét módszerek megválasztásánál az esetleg előforduló védett természeti érték megóvásának érdeke további korlátozást jelenthet. A természeti területen levő nem védett erdők kezelésére vonatkozóan a természetvédelmi törvény II. fejezetének általános természetvédelmi előírásait, valamint az erdőtörvény rendelkezéseit kell figyelembe venni. A természeti területen álló – természetvédelmi szempontból fontos erdők – kezelési céljai a következőkben kerülnek felsorolásra.

Tájképvédelmi erdők: Nem védett természeti területen álló, de a természetvédelmi hatóság szakhatósági állásfoglalása alapján kijelölendő erdők. Célja a nem védett természeti területen lévő erdők között található – a természetes táj megőrzése szempontjából fontos – erdők védelme. Elsősorban olyan kiemelkedő domborzati formákon vagy messziről látható helyeken található erdők tartozhatnak ide, melyekben a nem megfelelő módon kivitelezett gazdálkodási tevékenységek messziről látható tájsebeket okoznak. A definíciónak megfelelően ezekben az erdőkben folytatott természetközeli gazdálkodás során elsősorban a nagy területű, messziről látható véghasználatokat kell elkerülni, és lehetőség szerint törekedni kell a folyamatos erdőborítás fenntartására.

Védett természeti területek védő övezetének erdei: Szükség esetén a védett természeti területek természeti állapotának megőrzése érdekében kijelölhető területek. Elsősorban a kis kiterjedésű, különleges értéket tartalmazó védett természeti területek esetén célszerű a kijelölése. Célja, hogy csökkentse a védett természeti területeket érő külső hatásokat. Kiterjedése és a kezelés módja függ a védendő érték jellegétől és a veszélyeztető hatás jellegétől is. A védőövezet erdeiben hatósági-szakhatósági eszközökkel érvényesíteni kell a természetvédelmi törvény 30. §-ában foglalt előírásokat.

Természeti területek erdei: A természetvédelmi oltalom alatt nem álló, természeti területen lévő, természetszerű erdők. A természeti területeken a természetközeli erdőgazdálkodás általános szakmai (erdészeti és természetvédelmi) követelmény. Itt a természet védelméről szóló törvény II. fejezetében, és az erdőről és az erdő védelméről szóló törvényben megszabott korlátok között fenntartható, természetközeli erdőgazdálkodás folytatható. A konkrét módszerek megválasztásánál az esetleg előforduló védett természeti érték megővésének érdeke további korlátozást jelenthet. A konkrét előírások során figyelembe kell venni, hogy a fokozottan védett fajok élőhelyeit kivéve a tájvédelmi rendelet igen szűk mozgásteret ad a természetvédelemnek.

Ökológiai és zöld folyosók erdei: Az ökológiai hálózat egyes elemeit összekötő folyosók. Gyakorlatilag a természeti területek kategóriájába tartozó természetközeli állapotú erdők tartoznak ide. Területükön a természeti területekre vonatkozó előírásokat kell megtartani. A fajok vándorlásának elősegítése érdekében a folyamatos erdőborítás fenntartására kell törekedni.

Nem védett természeti területen lévő NATURA 2000 területek erdei: Az EU Élőhelyvédelmi és Madárvédelmi Irányelvei alapján jogszabállyal kijelölendő európai jelentőségű területek. Kijelölésük adott társulás vagy faj védelmét szolgálja. Minden esetben az adott társulás(ok) illetve faj(ok) védelmének követelménye határozza meg a konkrét kezeléseket. Mindezek figyelembe vételével e területeken a vonatkozó jogszabályi előírások betartásával, valamint az előforduló konkrét védett értékektől függő kezelési irányelvek alkalmazásával természetközeli erdőgazdálkodás folytatható.

5.2 Védett természeti értékek jelenléte

A védettségi és rendeltetési kategóriákra, illetve az egyes erdőtársulásokra, védelmi céltípusokra (kezelési egységekre) vonatkozó korlátozások sokkal egyértelműbben adhatók meg az erdei életközösség egészének védelmét biztosító erdők esetében, mint az egyes természeti értékei alapján védett természeti területen lévő erdők vonatkozásában. Könnyen belátható ez akkor, ha meggondoljuk a különböző természeti értékek rendkívüli sokszínűségét, változatosságát és azok

igen eltérő ökológiai vagy kezelési igényét. Nem is szólva a tájvédelemnek a társadalom által sokszor változtatott elvárásairól. Emiatt az egyes természeti érték-kategóriáknál alkalmazandó erdőkezelési módszerek általános alkalmazásán túl, a konkrét védett természeti értékek figyelembevételével minden esetben egyedi elbírálás kell, hogy megelőzze a kezelési előírások végleges megfogalmazását.

A védett természeti értékek mindegyike kötődhet valamilyen formában az erdőhöz. A természeti érték kiterjedése dönti el, hogy jelenléte a teljes erdőtömbben, a teljes erdőrésztletben vagy annak csak egy részén befolyásolja, módosítja az általánosan előírható kezelési, gazdálkodási eljárásokat. Az egyes természeti értékek védelmét biztosító erdők a természeti értékek hagyományos, kategóriái szerint csoportosíthatók:

- Földtani értékek védelmét biztosító erdők
- Vizes élőhelyeken előforduló természeti értékek védelmét biztosító erdők
- Növényzeti értékek védelmét biztosító erdők
- Állattani értékek védelmét biztosító erdők
- Tájképi értékek védelmét biztosító erdők
- Kultúrtörténeti értékek védelmét biztosító erdők.

Az egyes természeti értékek védelménél csak a koncepcionális elemek kiemelésére van lehetőség. A konkrét előírásokat irányelvekben, kezelési tervekben lehet kifejteni.

Földtani értékek védelme

A földtani értékek védelme az esetek túlnyomó részében a minél természetesebb fás- és lágyszárú növénytakarás fenntartását igényli, azaz természetvédelmi kezelésük, fenntartásuk a természetközelség elvével ritkán ütközik.

Vizes élőhelyeken előforduló természeti értékek védelme

A vizes élőhelyek, illetve a víztani értékek védelme nem szorítkozhat csupán egy leszűkült vizes területre, hanem a természetvédelmi kezelési feladatok meghatározásakor figyelemmel kell lenni a vízutánpótlás folyamatára, illetve annak minőségére. (Pl. a vízutánpótlás szempontjából meghatározó területrészekben minél természetközeli állapotot kell fenntartani azért, hogy a vízjárás kiegyenlített legyen, a hirtelen lezúduló vizek ne szennyezzék a vizes élőhelyek vízminőségét.) Sok esetben a vizes élőhelyeknél nem csak a felszíni, hanem a felszín alatti vizek alakulásával is kell foglalkozni.

Források: A források természetes erdei környezetének fenntartása feltétlenül fontos. A forrás vízgyűjtőjében a véghasználatok csökkentésével a kiegyenlített vízhozam elősegíthető. A tarvágások mellőzésével csökkentjük a talajeróziót, ami esetleg a forrás szabad vízfelületének befedését is okozhatná. Száraz, állandó vízü patakokban szegény területen egy bővebb vízü forrás védelme érdekében a vízgyűjtő hegyoldalon akár több tíz hektár erdőterület védelmi rendeltetésű kezelése is indokolt lehet. Általában pedig a forrás 100 m sugarú területén javasolt a természetes erdei állapotok fenntartása.

Lápok: A lápok természetes erdei környezetének fenntartása feltétlenül fontos, hiszen ez a láp fennmaradását, a lápterület biztonságos megközelítését teszi lehetővé. A lápok védőövezetében a folyamatos erdőborítás fenntartásával, a véghasználatok korlátozásával a láp védelme, kiegyenlített vízborítás fenntartása elősegíthető.

Növénytani és állattani értékek védelme

A védett természeti területeken található erdők és a hozzá kapcsolódó gyepek és egyéb fátlan élőhelyek természetvédelmi kezelését jelentősen befolyásolják az előforduló védett növény- és állatfajok ökológiai igényei. Sok esetben az erdő zavartalanságával biztosítható e fajok fennmaradása. Amikor olyan védett fajok megőrzéséről van szó, melyek az erdőállomány bizonyos – mesterséges módon fenntartandó - állapotához kötődnek, az erdők természetvédelmi kezelésénél elsődleges szempont e növény- és állatfajok ökológiai igényeinek biztosítása. Erdőterületek esetében ez a faállomány-szerkezet megfelelő alakításával történhet. Az erdészeti és mezőgazdasági beavatkozások alkalmazása során különös gonddal kell kezelni a zavarást nehezen tűrő állatfajokat. A kedvezőtlen környezeti tényezőkre egyes fajok viszonylag hamar reagálnak.

Tájképi értékek védelme

A tájkép védelme a tájkép viszonylagos állandóságának fenntartása, ami azt jelenti, hogy kerülni kell a tarvágásokat, illetve a nagyobb területű végvágásokat, törekedni kell a vegyes korú állományok fenntartására és létrehozására, kerülni kell a durva beavatkozásokat.

Kultúrtörténeti értékek védelme

A kultúrtörténeti értékek védelménél fontos szerepet játszik környezetük természetvédelmi kezelése. Tekintettel arra, hogy a tájvédelem szerves része a természetvédelmi kezelési tevékenység, melynél kiemelt szempont a természetközeli állapot fenntartása vagy regenerálása, a kultúrtörténeti emlékek védelmével ez legtöbb esetben összhangban áll. Egyes esetekben meg kell vizsgálni, hogy a természeti környezet kezelésére hogyan hatnak a kultúrtörténeti emlék védelme miatt felmerülő speciális követelmények.

5.3 Kiemelkedő jelentőségű, érzékeny élőhelyek

A konkrét természeti értékek mellett vannak erdeinkben olyan élőhelyek, kisebb vagy nagyobb kiterjedésű élőhely-foltok, melyek egyediségük, ritkaságuk következtében a biológiai sokféleség szempontjából kiemelkedő jelentőségűek. Ritka, illetve az adott élettér nyújtotta feltételekhez kötődő élőlények előfordulási helyei. Ide sorolhatók a természetes erdők azon – már korábban említett jellemzői is – melyek a mai erdőkben csak elvétve, kis területen fordulnak elő, így a hozzájuk kötődő fajok is ritkaságoknak számítanak. Jelentőségük miatt megőrzésük és különleges kezelésük fontos természetvédelmi feladat. Ezeknek az élőhelyeknek itt csak a felsorolását adjuk meg. A konkrét kezelési javaslatokat részletes irányelvben kell megfogalmazni.

- Hegyvidéki patakpartok, síkvidéki kisvízfolyások partjai
- Folyók, holtágak és tavak partjai

- Barlangi környezetek
- Hagyásfák, tanúfák
- Nagy kiterjedésű zavartalan erdőtömbök
- Többszintes elegyes állományok

5.4 Nemzetközi oltalom, nemzetközi egyezmények

Natura 2000 területek erdei: Európai Unió csatlakozásunkkal kapcsolatosan a legfontosabb természetvédelmi követelmény az Unió természetvédelmi hálózatához, a NATURA 2000 hálózathoz történő csatlakozás. Mind a Madárvédelmi Irányelv, mind az Élőhelyvédelmi Irányelv alapján kijelölendő területek érintenek erdőterületeket is. A hálózat elemei részben a már meglévő természetvédelmi oltalom alatt álló területeken, részben nem védett természeti területeken alakítandók ki. E területek kialakításával olyan természeti értékek – elsősorban állat- és növényfajok - védelmével, élőhelyek megőrzésével kell számolnunk, amelyek európai jelentőségűek. E fajok illetve élőhelyek specialitásainak figyelembevételével lehet az általános – védett vagy nem védett területekre vonatkozó - kezelési, gazdálkodási eljárásokat a NATURA 2000 területeken alkalmazni. Különleges figyelmet igényelnek az Élőhelyvédelmi Irányelv hatálya alá tartozó európai jelentőségű erdőtársulások védelmi feladatai.

Nemzetközi egyezmények hatálya alá tartozó területek erdei: Speciális kezelési eljárások bevezetését követelhetik meg az egyes nemzetközi természetvédelmi egyezmények hatálya alá tartozó területek, illetve e szerződésekkel érintett fajok élőhelyei, táplálkozó és vonulási területei. A beavatkozás lehetőségeit minden esetben az előforduló állat- vagy növényfajok igényei döntenek el. A természetközeli állapot fenntartása, a tájkép megőrzése és a zavarás minimalizálása mellett, azt is figyelembe kell venni, hogy adott esetben egy terület akkor is speciális elbírálás alá esik, ha ott a védendő állatfaj nem folyamatosan tartózkodik, hanem pl. csak vonulási vagy szaporodási időben – szezonális vagy napszakok szerinti rendszerességgel – fordul elő. Az esetek sokfélesége miatt itt általános követelmények nem fogalmazhatók meg egyértelműen. Az egyezmények előírásait figyelembe véve a természetvédelmi kezeléstől a természetközeli erdőgazdálkodásig minden előfordulhat.

A Ramsari Egyezmény hatálya alá tartozó nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek területén jelentős kiterjedésű erdők helyezkednek el. Ezekben az erdőkben a védett természeti területen lévő erdőkre vonatkozó jogszabályi előírásokon túl a Ramsari Egyezmény előírásait is be kell tartani, és ezt a természetvédelmi kezelés részeként meg kell jeleníteni. Különös figyelmet kell fordítani a vízháztartást befolyásoló tevékenységekre.

5.5 Az erdők természetességi állapota (a leromlás foka)

Az erdő természetességének megítélése során a természetesség több elemére kell figyelemmel lennünk. Ez abból ered, hogy maga az erdő nagyon összetett és nagyon sok eleme, szerkezeti és működési jellemzője van. Minél több jellemzőt tudunk természetes állapotában, vagy ahhoz közel tartani, annál természetesebb az erdő és annál inkább természetközeli a kezelés, illetve a gazdálkodás.

Alapvetően a természetesség kritériumaként – erdők esetében – a természeti folyamatok szabad érvényesülését és az e folyamatok által kialakított jellemzők meglétét tekintik. A természetesség egy folytonos változóként fogható fel, a 0 % természetességtől a 100 % természetességig. A természeti folyamatokat közelítő erdőkezelés, illetve erdőgazdálkodás célja, hogy a lehetőségekhez mérten minél több szempontból (összetétel, mintázatok, stb.) minél inkább közelítsük a 100 %-ot.

A természetesség mérése, a természetességi állapot, illetve a természetesség változásának folyamatos értékelése a természetyszerű erdőkben folytatott új szemléletű kezelés és gazdálkodás esetén nagyon fontos minőségi mérőszámmá lép elő. A természetességi állapot dönti el, hogy az adott erdőben folytatható-e természetközeli gazdálkodás, illetve azt, hogy milyen mértékben érvényesülhetnek a természetes folyamatok.

A természetyszerű erdők lényegesen magasabb természetvédelmi értékkel rendelkeznek, mint a leromlott állományok. A természetyszerű állományokban az állapot fenntartása illetve javítása, a természetes folyamatok érvényesülésének elősegítése a cél. A természetvédelmi szempontból értékes helyen álló degradált erdők átalakítását kell megoldani. Amennyiben pl. az ültetvények kevésbé értékes – védett természeti területen kívüli, természetyszerű erdők fenntartására nem alkalmas - területen állnak, fenntartásuk és a faanyagtermesztés súlypontjának koncentrációja e területekre szintén természetvédelmi érdek lehet, éppen a természetyszerű erdők kímélete érdekében. Ezekben az ültetvényszerű erdőkben illetve ültetvényeken ültetvényszerű erdőgazdálkodás folytatható.

Természetes erdők: A természetes állapotban maradtak fenn (őserdők) vagy a beavatkozások elmaradásával átalakultak természetes állapotú erdővé (természetes erdők). Megmaradt foltjaiban általában semmilyen beavatkozás nem végezhető, természetes állapotában kell megtartani.

Természetyszerű erdők: Az emberi beavatkozás nyomait viseli, többnyire ma is érinti őket valamilyen közvetlen emberi hatás. Alapvetően természetközeli erdőgazdálkodás folytatható bennük. A beavatkozás lehetséges mértékét a rendeltetés befolyásolja. Védett és fokozottan védett természeti területen, illetve védő erdőkben csak természetvédelmi (erdő)kezelés alkalmazható.

Származék erdők (természetes és természetyszerű erdők származékai): A természetyszerű állomány bizonyos jellemzőit még viselik. A beavatkozás módját a leromlás foka és a rendeltetés dönti el, az előző kategóriához hasonló módon. Védett természeti területeken a távlati cél az állomány természetyszerű erdővé történő átalakítása, vagy átvezetése a természetes folyamatok segítségével.

Kultúr- és ültetvényszerű erdők: Őshonos fafajok elszegényedett állományai vagy idegenföldi fafajokból álló kezelt erők. Hagyományos erdőgazdálkodással művelik. Védett természeti területeken a távlati cél az állomány természetyszerű erdővé történő átalakítása, természetkímélő módszerek segítségével, esetleg átvezetése a természetes folyamatok segítségével (alátelepítés).

Ültetvények (ültetvény-erdők): Intenzíven művelt, gyorsannövő idegenföldi vagy nemesített fafajokból álló, rövid vágásfordulóval nevelt monokultúrák. Rajtuk intenzív, ültetvénygazdálkodás folyik. Védett természeti területeken a távlati cél az állomány

természetszerű erdővé történő átalakítása, természetkímélő módszerekkel, esetleg átvezetése a természetes folyamatok segítségével (alátelepítés).

5.6 Az erdők termőhelye

A természetszerű állapot kialakítása, a természetközeli erdőgazdálkodás nem valósítható meg teljes körűen hazánkban. Ennek ugyanis sok helyen természeti, és sok helyen gazdasági korlátai vannak. A természeti korlátokat azok a szélsőséges vagy átalakított, illetve átalakult termőhelyi viszonyok képezik, amelyek mellett ma a természetközeli gazdálkodás alapvető tényezői, lehetőségei hiányoznak.

A természetszerű erdők kezelése és a bennük folytatott gazdálkodás új megközelítéséből, valamint a törvényi szabályozásból következik, hogy minden olyan területen, ahol ez lehetséges, természetszerű erdőállományok fenntartására kell törekedni. Mindazokon a termőhelyeken, amelyek potenciálisan alkalmasak természetszerű erdők fenntartására, de jelenleg nem ilyen erdő áll rajtuk, hosszabb távon, lépcsőzetes átalakítással természetszerű erdők kialakítására kell törekedni. Az átalakítás során előnyben kell részesíteni a folyamatos erdőborítást biztosító eljárásokat (PRO SILVA módszer, szálalóvágás, alátelepítés, mozaikos mikrotarvágás és fokozatos fafajcsere stb.).

Az előbbieket gyakorlati megvalósításához termőhelyeinket a következő módon lehet kategorizálni.

- természetszerű zárt erdők fenntartására alkalmas termőhelyek,
- természetszerű zárt erdők fenntartására nem alkalmas termőhelyek,
- nem erdő termőhelyek.

A termőhelyek azonosításánál figyelemmel kell lenni arra, hogy e termőhelyi kategóriák elkülönítése nem mindig egyértelmű, hiszen a termőhelyek sok esetben kis területen mozaikosan váltják egymást, illetve meghatározott körülmények között egymásba át is alakulhatnak (árterek, erdőssztyepp termőhelyek).

A természetszerű zárt erdők fenntartására alkalmas termőhelyek olyan termőhelyek, termőhely-típusok, amelyeken a záródott természetes vagy természetszerű erdőtársulás kialakulásának feltételei adottak, függetlenül attól, hogy jelenleg természetszerű vagy ettől eltérő (származék-, kultúrerdő, illetve ültetvény) borítja őket. Első megközelítésben: középhegységeink és dombságaink (néha alföldjeink!) bükkös, gyertyános–tölgyes és cseres–tölgyes klímájú, nem degradált területei, valamint az erdőssztyepp klímában található edafikus – elsősorban vízhatás miatt elsődlegesen erdősült – területek [árterületek, ligeterdők, láp- és mocsárerdők zárt foltjai] tartoznak ide.

A természetszerű zárt erdők fenntartására nem alkalmas termőhelyek olyan termőhelyek, termőhely-típusok, amelyeken ma természetes okok vagy termőhelyi degradáció következtében zárt természetszerű erdőtársulások nem jöhetnek és nem hozhatók létre. Első megközelítésben: a domb- és hegyvidéki szélsőséges, valamint – egyébként erdőklímába tartozó – degradált termőhelyek, továbbá alföldi – vízhatástól független, erdőtenyészetre vagy zárt erdők

kialakítására természetes körülmények között sem alkalmas, továbbá a vízszabályozás, termőhely-leromlás következtében degradálódott – területek tartoznak ebbe a csoportba (pl. ártéri morotvák, fokok, laposok). Ezeken a területeken nem záródott, ligetes fás vegetáció természetes módon is kialakulhat, de az így létrejött vegetáció az erdőtörvényben megfogalmazott erdő feltételeinek sokszor nem felel meg. Sok esetben az idős erdő záródása már megfelel az erdőtörvény feltételeinek, de a felújítás során az erdő záródása nem éri el az elszámolható (támogatható) mértéket. A másik fontos tényező, hogy ezeken a területeken idegenhonos, szárazságtűrő fajokból adott esetben zárt kultúrerdő-állományok vagy ültetvények tarthatók fenn, illetve hozhatók létre, amennyiben azok telepítése nem veszélyezteti az ilyen területekre gyakran jellemző értékes lágyszárú vegetációt.

A nem erdő termőhelyek olyan területek, amelyeken a termőhelyi tényezők összhatása következtében fás vegetáció nem, vagy esetleg csak cserjés tud kialakulni.

Különleges helyet foglalnak el ebben a rendszerben az **erdőssztyepek**. Egyértelmű besorolásuk nem lehetséges, mivel az előbb felsorolt termőhely típusok közül bármelyikén előfordulhatnak. Az erdőssztyepek zárt erdőfoltjai az első csoportba, ligetes állományaik – ahol a gyep-erdő arány a gyep felé tolódik el és a kialakult terület záródása nem éri el az erdőtörvényben meghatározott mértéket – a második kategóriába, míg a fátlan sztyepp részek a harmadik csoportba sorolhatók. A besorolást erősen befolyásolhatja az is, hogy milyen térléptékben vizsgáljuk az adott erdőssztyeppet. Míg egy mozaikos erdőssztyepp kis területén zárt erdő áll, a vizsgált terület léptékének tágításával az erdő-gyep arány változása olyan mértékű is lehet, hogy a terület csak a második csoportba sorolható. A besorolás tehát nagyon sok szubjektív elemet tartalmaz. Ez a tény arra világít rá, hogy egy erdőssztyepp természetszerű foltját, területét célszerű egy egységként kezelni és vizsgálni.

Hasonló módon, részben a ligeterdők, láp- és mocsárerdők is külön kategóriát érdemelnek, mivel mozaikosan változnak benne a nem erdő termőhelyek a zárt erdők termőhelyével és átmeneti zónákkal, sőt ezek a jellemzők sokszor időben is folyamatosan változnak a csapadék és az elöntések következtében; a ligeterdők vizes élőhelyei (morotvák, fokok, laposok) valamint a lápok területének jelentős része egyértelműen a második kategóriába sorolhatók.

A természetszerű zárt erdők fenntartására alkalmas termőhelyeken az erdőkezelés, erdőgazdálkodás szempontjait az alábbiak szerint határozhatjuk meg:

- Természetszerű állományok fenntartása és létrehozása, a származék-, a kultúr- és az ültetvényszerű erdők valamint az ültetvények tervszerűen ütemezett, fokozatos átalakítása.
- Lehetőség szerint a folyamatos erdőtakaró biztosítása.

Azokban az erdőtársulás-csoportokban, amelyek erre alkalmasak, illetve ahol erre lehetőség van, természetközeli erdőgazdálkodás folytatása.

A gazdálkodásra alkalmatlan védő erdőkben és gazdaságosan nem hasznosítható társulásokban teljes korlátozás bevezetése vagy szükség esetén fenntartó jellegű beavatkozások elvégzése.

A természetszerű zárt erdők fenntartására nem alkalmas termőhelyeken a lehetőségek a termőhelyek jellege alapján különülnek el:

- Védett természeti területeken és amennyiben a terület természeti értéke ezt kívánja, illetve

gazdasági hasznosítása nem lehetséges vagy nem szükséges, de a terület őshonos fajokkal erdősíthető, a természet szerű vagy legalábbis őshonos fajokból álló ligetes állományok létrehozását illetve fenntartását kell támogatni (erdőssztyepp területek, fás legelők). Itt azonban nem lehet záródott állományok fenntartását megkövetelni, és valószínűleg el kell fogadni az általánosan elfogadott záródási értékeknél alacsonyabb, sőt jóval alacsonyabb erdősztyepp arányt is.

- Leromlott termőhelyeken olyan (természet szerű, vagy tájidegen fajokból álló) pionír vagy átmeneti társulás létrehozása, fenntartása, mely lehetővé teszi a későbbiekben a természet szerű zárótársulás spontán kialakulását vagy kialakítását. Az állományok aláteljesítésével illetve a pionír erdő alsó szintjében megjelenő egyéb fajok segítségével kell az átalakulást támogatni (gyengén degradált termőhelyek). Védett természeti területen csak őshonos állományok hozhatók létre.
- Természetvédelmi oltalom alatt nem álló területeken őshonos, idegenföldi (exóta) és/vagy nemesített fajokból álló erdők fenntartása gazdasági céllal. Erdő- vagy ültetvény szerű állományok létrehozása, intenzív műveléssel, esetleg rövid vágásfordulóval. E területek fontos feladata, az ültetvény szerű és ültetvény gazdálkodás súlypontjának koncentrációja. Ezzel a „természet szerű zárt erdők fenntartására alkalmas termőhelyek”-et tehermentesíthetjük az ültetvényes fatermesztés kiterjesztése és egyben az idegenföldi fajok alkalmazása alól. Az intenzív fahasználat súlypontját ezekre a területekre kell áthelyezni (felhagyott szántók, degradálódott legelők). Az invazív(özön) fajok alkalmazása itt sem engedhető meg. *Nem erdősíthetők azok a természetvédelmi szempontból fontos, természetes vagy természet szerű gyepek, és egyéb élőhelyek, melyek az adott területre jellemző társulások maradványait képviselik, és mint ilyenek sok ritka faj élőhelyeül szolgálnak, vagy amelyek védett természeti értékek védelmét szolgálják (pl. tűzok élőhelyeül szolgáló szántók).*

5.7 Az erdők (erdőtársulások, erdőtársulás-csoportok) gazdasági jelentősége

Az erdők kezelése és az erdőben alkalmazandó beavatkozások tekintetében nem lényegtelen az adott erdő (erdőtársulás) gazdasági (esetünkben: a faanyagtermesztésben betöltött) jelentősége. Erdőtársulás-csoportjainkat megvizsgálva lényeges különbségek adódnak a gazdasági hasznosítás/hasznosíthatóság kérdésében. (lásd: 1. sz. táblázat).

Gazdasági jelentőséggel bíró természet szerű erdőtársulás-csoportok: természet szerű állományaiban gazdaságos fatermesztés folytatható és ezért – egyéb korlátozó tényező hiányában – erdőgazdasági hasznosítás alatt állnak.

Kevésszámú, de arányaiban jelentős, nagy területtel rendelkező természetközeli erdőtársulás az, amelynek valóban gazdasági értéket tulajdoníthatunk. A *gazdasági jelentőséggel bíró társulásokban* – egyéb korlátozó tényezők hiányában természetközeli erdőgazdálkodás folytatható. *Törekedni kell a fenntartható, az erdő sokféleségét lényegesen nem befolyásoló, a védelmi feladatok teljesítését nem akadályozó mennyiségű faanyag kitermelésére.* Védett természeti területeken ezekben a társulásokban is elsődlegesek a védelmi szempontok így a

védelem és a védett értékek jellegétől függő természetvédelmi (erdő)kezelés folytatható a területen.

Az ültetvényszerű állományokban és ültetvényeken – kivétel, ha azt természetvédelmi vagy egyéb védelmi indokok nem befolyásolják, illetve az állomány átalakítása más technológiát nem követel – ültetvényszerű erdőgazdálkodás folytatható.

Részben gazdasági jelentőséggel bíró természetyszerű erdőtársulás-csoportok: jó termőhelyi viszonyok között az előző csoporthoz hasonlóak, de szélsőséges (domborzat, kitettség, vízgazdálkodás) termőhelyi viszonyok között, gyenge növekedésű védő erdők, gazdasági jelentőség nélkül. A területen végezhető beavatkozás a termőhelyi viszonyok függvényében a másik két csoportba lévő beavatkozások szerint változik.

Gazdaságilag jelentéktelen, szélsőséges termőhelyen álló, ritka, kisterületű természetyszerű erdőtársulás-csoportok: elsősorban termőhelyi viszonyaikból adódóan gyenge növekedésű vagy olyan védő erdők, melyek letermelése egyértelműen a termőréteg jelentős pusztulásával járna, felújításuk megoldatlan.

A gazdaságilag nem hasznosítható és önfenntartó erdőtársulások természetes erdődinamikai folyamataiba csak akkor szabad beavatkozni, amennyiben azok fennmaradása, felújulása vagy védelmi feladatának betöltése veszélybe kerül, vagy a termőhelyén átalakításra váró nem természetyszerű állomány található. A gazdasági haszonnal nem rendelkező állományokat, állományrészeket – a természetvédelmi oltalomtól függetlenül - csak a fenntartás, a védelmi célú erdő megőrzése vagy a természetes folyamatok beindítása, segítése szintjén kell kezelni. Védett természeti területen a társulásban előforduló védett természeti érték befolyásolhatja az alkalmazott kezelési módot.

Erdőtársulás-csoportok	Gazdasági jelentőség*
1. HEGY- ÉS DOMBVIDÉKI, ALFÖLDPEREMI KLÍMAZONÁLIS ERDŐK	
Hegy- és dombvidéki bükkösök	1
Középhegységi és dombvidéki gyertyános – kocsánytalan tölgyesek	1
Sík(- és domb)vidéki gyertyános – kocsányos tölgyesek	1
Középhegységi és dombvidéki cseres – kocsánytalan tölgyesek	1
Sík(- és domb)vidéki cseres – kocsányos tölgyesek	1
2. MÉSZKERÜLŐ ERDŐK	
Mészkerülő bükkösök	/
Mészkerülő gyertyános – tölgyesek	/
Mészkerülő tölgyesek	/
Délnyugat-dunántúli erdeifenyő elegyes – lombos erdők	1
3. MÉSZKEDVELŐ ERDŐK	

Mész- és melegkedvelő tölgyesek	0
Bokorerdők	0
4. SZIKLADOMBORZATÚ ERDŐK	
Sziklaerdők	0
Szurdokerdők	0
Törmeléklejtő-erdők	0
5. ERDŐSSZTYEPP ERDŐK	
Lösztölgyesek	0
Sziki tölgyesek	0
Homoki tölgyesek	/
Borókás – nyárasok	0
6. LIGETERDŐK	
Síkvidéki (folyómenti) bokorfüzesek	0
Síkvidéki (folyómenti) fűz – nyár (puhafás) ligeterdők	1
Síkvidéki (folyómenti) tölgy – kőris – szil (keményfás) ligeterdők	1
Hegy- és dombvidéki (patakmenti) ligeterdők	0
7. LÁPERDŐK	
Égerlápok	/
Fűz- és nyírlápok	0
8. KULTURERDŐK (nem természetközeli állományok)	
Nemesnyárasok	1
Akácosok	1
Feketedűsok	1
Vöröstölgyesek	1
Kultúrfenyvesek	/

1 – gazdasági jelentőséggel bír; / – részben bír gazdasági jelentőséggel; 0 – nincs gazdasági jelentősége

1. sz. táblázat: A természetes erdőtársulás csoportok gazdasági jelentősége

A nagy területtel rendelkező, gazdasági hasznosítás alatt álló erdők arányuk és eltérő természeti értékeik miatt ugyanolyan fontos elemei a természeti rendszernek, mint a gazdaságilag nem értékes, kisterületű és szélsőséges termőhelyi viszonyok között előforduló erdőtársulások, ezért

védett természeti területeken itt is korlátozott a gazdálkodás, természetvédelmi erdőkezelés végezhető, illetve adott esetben teljes korlátozást kell elrendelni.

A gazdaságilag értékes területeken folytatott természetkímélő gazdálkodás mellett a gazdasági szempontból nem értékes erdők kíméletével, állományaik fennhagyásával, és azzal, hogy megengedjük a természetes folyamatok érvényesülését ezeken a területeken, nagyon sokat tehetünk erdeink biológiai változatossága érdekében.

Az erdők gazdasági jelentőségének tárgyalásakor fontos kitérni azok vadgazdálkodási jelentőségére is. Az erdők mint - a vadgazdálkodás szempontjából kiemelt fontosságú – nagyvadfajok élőhelyei fokozott jelentőséggel bírnak. Napjainkban a túltartott nagyvadállomány az erdőkben található természeti értékek megőrzésének és a természetes folyamatok lezajlásának egyik legnagyobb akadályát jelenti. A konfliktus feloldásának egyetlen lehetséges módja az erdők természetes vadeltartó képességét meg nem haladó mennyiségű nagyvadállomány fenntartása.

5.8 Az erdőtársulások veszélyeztetettsége, ritkasága

Minél drasztikusabban csökken egy erdőtársulás területe, s minél drasztikusabban alakul át a megmaradt állományok fajkészlete, szerkezete, annál veszélyeztetettebb. A gazdálkodás során kiemelt figyelmet érdemelnek azok a gazdasági jelentőséggel bíró társulások, amelyek veszélyeztetettsége nagy. E társulások meglévő természetszerű foltjait kímélni kell. A 67/1998. (IV. 3.) Kormányrendelet alapján kihirdetésre kerülő védett és fokozottan védett életközösségek jegyzéke számos veszélyeztetett erdőtársulás védelmét érinteni fogja, melyek a „*Vörös könyv Magyarország növény-társulásairól*” c. tanulmánykötetben kerültek ismertetésre. A veszélyeztetett társulásokban a természetes folyamatok fenntartása, a társulás állapotának megőrzése, illetve javítása a természetvédelem célja.

5.9 Az erdők tulajdon- és kezelési viszonyai

A természetvédelmi kezelés érvényesíthetősége és hatékonysága szempontjából komoly jelentősége van az erdők tulajdon- és kezelési viszonyainak. Az állam tulajdonában lévő erdőterületeken – ahol az állam nem csak hatósági szereplőként lép fel, hanem tulajdonosi pozícióból is befolyásolja az erdők kezelésének, az erdőgazdálkodásnak az alakulását - lényegesen könnyebb a természetvédelmi szempontrendszer érvényesítése, az erdők közcélú funkcióinak érvényre juttatása. A tulajdonjog hiányában a közösségi és magántulajdonban lévő erdők esetében azonban csak a támogatási és hatósági eszközök állnak rendelkezésre az állami akarat érvényesítésére. Ennek következtében az állami tulajdonban lévő erdők aránya kiemelt jelentőségű a természetvédelem szempontjából.

Az állami tulajdonon belül az állami erdők vagyonkezelésének módja szintén befolyásolja a természetvédelem szempontjainak, illetve az erdők közcélú funkcióinak érvényesülését. Az elmúlt időszak gyakorlata rávilágított arra, hogy a részvénytársasági állami erdőgazdálkodási rendszerben - amikor az állami erdők a jelenlegi részvénytársasági formában működnek – konfliktusok lépnek fel az eredményérdekeltség és a ráfordításokat igénylő közfeladatok teljesítése között. Nem kaphat kellő hangsúlyt az a nagyon fontos szempont, hogy *az erdők közcélú feladatait a társadalomnak, állami forrásokból kell fedeznie*. Ezek nem háríthatók át egy

az egyben egy piaci szereplőre. A piac szereplőinek állami támogatása viszont a piaci verseny szempontjából megkérdőjelezhető. A korábbiak alapján és az erdők közcélú szerepének előretörésével lényegesen tisztább helyzetet teremtene egy non-profit – megfelelő állami támogatásokkal működő – állami erdőgazdálkodási rendszer.

Az említett non-profit rendszer működhetne, mint önálló államerdészeti rendszer, erdőgondnokság, ahol minden állami erdő egységes formában ehhez a rendszerhez tartozik. Lehetőség van arra is, hogy a természetvédelmi oltalom alatt álló, legértékesebb, és gazdasági hasznosítással nem érinthető erdő területek közvetlenül a nemzeti park igazgatóságok, természetvédelmi vagyonkezelő szervezet/ek saját vagyonkezelésébe kerüljenek. A legfontosabb szempont az, hogy *a vagyonkezelési rendszert úgy kellene kialakítani, hogy az állami tulajdonban lévő összes erdő (védett természeti területen lévő állami erdők és nem védett természeti területen lévő állami erdők) szempontjából a legalkalmasabb legyen.* A természetvédelmi szempontból legértékesebb területek legalkalmasabb vagyonkezelési formájának kialakítását, természetvédelmi vagyonkezelésbe vételét erdőgazdálkodási megfontolások nem befolyásolhatják.

5.10 Klímaváltozás és az erdők természetvédelme

A természetes állapotot befolyásoló emberi tevékenységek hatásait nem szabad figyelmen kívül hagyni, amikor a természetvédelem erdészeti koncepcióját és távlati fejlesztési elképzeléseit meghatározzuk. A természetes állapot átalakulását eredményező hatásokra ma a klímaváltozás reális veszélye hívja fel figyelmünket. A felgyorsult változások követésére a növény- és állatvilág természetes alkalmazkodó képessége nem biztos, hogy elegendő. A nagy éghajlati zónák pólusok felé történő eltolódásával, illetve az övezetek felfelé történő elmozdulásával kell számolni. Ebben az esetben egy korábbi természetes állapot visszaállítása illetve adott fajok adott területen történő megőrzése – az alkalmazkodás függvényében - nem biztos, hogy lehetséges.

A probléma megoldásában sokat segíthet a természetes folyamatok figyelembe vétele, hiszen ha lassabban is, de ezek követik az éghajlati változásokat és a megfelelő összetételű erdők kialakulását segítik elő. A másik fontos szempontrendszer az ökológiai hálózat kialakítása, a hiányzó hálózati elemek pótlása, hiszen ezek a természeti, természetszerű állapotban lévő területek teszik lehetővé, hogy az adott faj szükség esetén más területekre vándoroljon és megtalálja életfeltételeit.

6 Stratégiai fontosságú célterületek, prioritások célkitűzései és a legfontosabb végrehajtandó feladatok

A kiemelt stratégiai jelentőségű célterületek közé azokat a területeket soroljuk, amelyeken keresztül a kitűzött célokat a természetvédelem el kívánja érni. Amennyiben az egyes célterületeken kijelölt céljainkat elérjük – a felsorolt legfontosabb feladatok teljesítésével – akkor a koncepció elején megfogalmazott stratégiai célkitűzések teljesíthetők. A felsorolt célterületek között egyértelmű sorrendet felállítani nem lehet. Mindegyiknek jelentősége van, annak ellenére,

hogy a természetvédelem céljai szempontjából nem mind egyforma súllyal jelentkeznek. Csoportosíthatók az alábbiak szerint

- Elsődleges természetvédelmi célkitűzések - (6.1 - 6.3 célkitűzések)
- Eszközök az elsődleges célkitűzések eléréséhez (6.4, - 6.8 célkitűzések)
- Feltételek, melyek szükségesek az elsődleges célkitűzések eléréséhez (6.9 – 6.13)

6.1 A természetes folyamatokra alapozott erdőkezelés és erdőgazdálkodás bevezetése

A biológiai sokféleség megőrzésének és növelésének alapvető feltétele valamint az erdők természetvédelmének célja az erdők természeti állapotának javítása. Az erdei életközösségek és erdei fajok életfeltételei abban az esetben javulnak a leginkább, amennyiben az erdők állapotának kialakulását meghatározóan azok a folyamatok befolyásolják, amelyek természetes módon is alakítanak az erdő fejlődését. A természetes folyamatok érvényesülése esetén működik a természetes szelekció, és az adott fejlődési állapotnak leginkább megfelelő fajok népesítik be az erdőt. Az egyes fejlődési illetve szukcessziós fázisok a megfelelő rendben követik egymást. Amennyiben a beavatkozások követik a természetes folyamatokat, illetve csak a szükséges legkisebb mértékben térnek el tőlük, és törekvés történik arra, hogy a természetes erdőállapotot jellemző elemek közül minél több megjelenjen erdeinkben, akkor javul az erdők állapota.

A jelenleg követett erdőgazdálkodási módszerek nem csak, hogy nem követik a természetes folyamatokat, de sokszor azzal ellentétesen hatnak. Olyan mesterséges erdőállapotokat alakítunk ki erdeinkben, amelyek a természetben nem fordulnak elő. Elég itt a tarvágás utáni mesterséges erdőfelújításra vagy a természetesen elegyes állományok egyoldalú tisztítási, gyérítési módszereire, az egyenletes gyérítésekre és bontásokra utalni. A mesterséges beavatkozások olyan természetellenes, egy vagy kevés fafaj, illetve egykorú, idős egyedek nélküli, az egészségügyi használatok során minden holtfától megszabadított erdőket hoznak létre, melyekben a potenciális sokféleség töredéke található meg. A beavatkozások sokszor olyan erdőket is érintettek, melyeknek gazdasági jelentősége sincs, vagy igen alacsony.

A kialakult társadalmi elvárások és az új jogszabályok a korábbi fakitermelés elsődlegessége helyett a biológiai funkciók megőrzésére és a védelmi feladatok betöltésére helyezik a hangsúlyt. Az új célokhoz új – a hagyományostól eltérő – kezelési illetve gazdálkodási módszerek szükségesek. Az új eljárások akkor elégitik ki az elvárásokat, ha egyre inkább közelítenek a természeti folyamatokhoz. Természetesen nem lehet elvárni, hogy száz százalékosan a természetes folyamatok alakítsák erdeink jövőjét. *A cél az, hogy az adott erdő céljának, rendeltetésének és természetességi állapotának megfelelő módon minél természetközeli módszerekkel kezeljük erdeinket, illetve gazdálkodjunk azokban.* Természetes, hogy egy gazdasági célú ültetvényben lényegesen kisebb szerepe lehet bármilyen természetközeli módszernek, mint egy természetszerű erdőben.

A kezelést, az erdőgazdálkodási beavatkozást mindig a konkrét területre vonatkozó egyedi prioritásoknak kell meghatározni. Ezek a prioritások kell megjelenjenek a természetvédelmi kezelési tervekben. Nagyon fontos annak a szemléletnek az érvényesítése, hogy bizonyos célok csak a védett természeti területek hálózatán belül érvényesíthetők, speciális intézkedéseket

igényelnek. Ehhez járulnak hozzá azok az intézkedések, amelyek a nem védett, gazdálkodás alatt álló erdők általános biológiai állapotának javítását szolgálják. A megfogalmazott célok és „*A természetvédelem stratégiájának érvényesülését, a beavatkozások módját és szintjét befolyásoló tényezők*” fejezetben felsorolt szempontok mind módosíthatják, az alapvetően erdőtársulás-csoportokra kidolgozott erdőkezelési, erdőgazdálkodási módszereket. A legfontosabb módosító tényezőket és természetesen az adott helyi sajátosságokat is figyelembe véve kell elkészíteni egy-egy konkrét védelmi céltípus, erdőrészlet kezelésének, vagy az ott folytatható gazdálkodás módszerét. Típustól függően a természetes folyamatok szabad érvényesülésétől indulva az ültetvényeken folytatható intenzív erdőgazdálkodásig széles paletta áll rendelkezésre.

A célkitűzés megvalósítását szolgálja „*A természetvédelmi oltalom alatt álló erdők kezelése, tekintettel a védett botanikai és zoológiai értékek élőhelyének fenntartására, valamint a védettségi kategóriákra*” c. tanulmány, amely a védettségi kategóriák, rendeltetések és az előforduló természeti értékek jellege alapján alkalmazható kezelési módokat tartalmazza.

6.1.1.1 Célok

- A természetes folyamatokat érvényesítő *természetvédelmi erdőkezelési eljárások* bevezetése, alkalmazása mindazokban a fokozottan védett illetve védett természeti területen lévő erdőkben, illetve gazdasági jelentőséggel nem rendelkező védő erdőkben, melyeknek védettsége, állapota, a bennük található természeti értékek ezt megkövetelik, vagy lehetővé teszik. A természetvédelmi kezelés adott esetben teljes korlátozást is jelenthet.
- A természeti területek gazdasági hasznosításra alkalmas természetközeli állapotú erdeiben természetközeli erdőgazdálkodás megvalósítása.

6.1.1.2 Feladatok

- A korábbi alapelvek alapján kidolgozott, erdőtársulásokra vonatkozó kezelési, gazdálkodási eljárások átdolgozása, a koncepcióban lefektetett alapelvek és a természetes folyamatok megismerésére folytatott kísérletek eredményei alapján.
- „*A természetvédelmi oltalom alatt álló erdők kezelése, tekintettel a védett botanikai és zoológiai értékek élőhelyének fenntartására, valamint a védettségi kategóriákra*” c. tanulmányban foglaltak kiegészítése és alkalmazása a védett erdők kezelése során.

Az természetvédelmi célkitűzések, a felmerülő problémák, illetve a természetvédelmi célok és feladatok az erdőgazdálkodás műveletei szerint csoportosítva kerülnek a további alfejezetekben tárgyalásra.

6.1.2 A természetvédelmi oltalom alatt álló erdők elsődleges és további rendeltetése

A védett természeti területeken lévő erdők elsődleges rendeltetése a Tvt. 32. § (1) bekezdés szerint védelmi, ami alapvetően azt jelenti, hogy a természet védelmének van prioritása a gazdálkodási érdekekkel szemben.

Az Állami Erdészeti Szolgálat közreműködésével sor került a védett és fokozottan védett természeti területen lévő erdőterületek jogszabályok szerinti rendeltetésének átvezetésére az Országos Erdőállomány Adattárban. A nyilvántartások szerint azonban eltérés van az Adattárban szereplő erdőterületek és a természetvédelem földnyilvántartásában szereplő erdőművelési ágú területek kiterjedése között. A teljes egyezőség a két nyilvántartás eltérései miatt nem lehetséges, de ellenőrizni szükséges, hogy az erdőtervi átvezetések teljes körűen megtörténtek vagy sem.

6.1.2.1 Célok

- Az Országos Erdőállomány Adattárban szereplő természetvédelmi oltalom alatt álló erdők területének pontosítása.

6.1.2.2 Feladatok

- A természetvédelmi oltalom alatt álló erdők elsődleges és további rendeltetéseinek pontosítása a körzeti erdőtervezések ütemében az egyes években erdőtervezésre kerülő területek felülvizsgálata alapján.

6.1.3 Fafajmegválasztás

A törvényi előírások, mind a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken, mind azon kívül – minden olyan termőhelyen, ahol ennek lehetősége adott – az ökológiai adottságoknak és a termőhelynek megfelelő természetszerű erdőtársulások visszaállítását helyezik előtérbe. Ez vonatkozik mind a főfafajokra, mind a természetes erdőtársulásban előforduló elegyfajok megfelelő arányú jelenlétére. A főfafajok kiválasztása általában a természetes erdőtársulás illetve „Az egyes termőhelytípus-változatokon alkalmazható célállományok” táblázat alapján történik.

A természetvédelmi szempontok, és a természetes folyamatok érvényesülése adott esetben a jelenlegi célállományoktól eltérő fafaj-megválasztást indokolnak. Az említett táblázatban szereplő főfafajok a gazdasági szempontok figyelembevételével kerültek kialakításra. A természetvédelmi oltalom alatt álló területeken, a védő erdőkben, valamint minden olyan faállományban, amelynek nincs gazdasági jelentősége – főleg az állomány-átalakítás, fafajcsere során, illetve degradáltabb termőhelyek esetén - célszerű lehet olyan célállomány választása, amely nem a területre jellemző zárótársulás főfafaja szerint kerül kiválasztásra, hanem egy átmeneti jellegű, őshonos társulást hoz létre. A zárótársulás a természetes erdődinamikai folyamatok (szukcesszió) segítségével, folyamatos átmenet során alakul ki. A megoldási mód lényegesen természetközelibb beavatkozásokat tesz lehetővé, hiszen a főfafajként alkalmazandó fafajok sok esetben már az átalakítandó faállomány alatt megjelennek.

Védett természeti területen, illetve minden olyan helyen, ahol védett természeti értéket veszélyeztet, nem alkalmazhatók a terjedésük szerint nehezen kontrolálható invazív fafajok. Amennyiben a területen már jelen vannak ilyen állományok, minél gyorsabb ütemben gondoskodni kell lecserélésükről. Terjedésük megakadályozására elsődlegesen olyan szerkezetű és fafaj-összetételű erdők fenntartását kell biztosítani, amelyek nem teszik lehetővé az invazív fafajok továbbterjedését.

Az özön (invazív) fafajok közül különleges helyet foglal el az akác, mely kiterjedt körű alkalmazása, gazdasági jelentősége és erdőtelepítésekben betöltött szerepe miatt kevésbé szigorúan ítéltető meg. Természetvédelmi oltalom alatt álló területeken, a természet szerű zárt erdők fenntartására alkalmas termőhelyeken és olyan területeken, ahol terjedésével az őshonos társulások létét, fajkészletét fenyegeti, akácot nem szabad telepíteni. Már meglévő állományok esetén törekedni kell a visszaszorítására. Védett természeti területen kívül azokon a területeken, ahol természeti értéket, illetve őshonos állományok fennmaradását nem veszélyeztet, alkalmazni lehet.

6.1.3.1 Célok

- Védett természeti területeken és a gazdasági jelentőséggel nem rendelkező erdőkben alternatív célállományok alkalmazási lehetőségének megteremtése. A jelenleg alkalmazott célállományoktól eltérő – az adott termőhelyi viszonyok között őshonos – erdőállományok kialakítása, a természetes folyamatok beindítása.
- Az invazív és más idegenföldi fafajok visszaszorítása a védett természeti területeken és minden olyan területen, ahol védett természeti értéket veszélyeztet, illetve ahol őshonos fafajokból álló erdők létesíthetők.

6.1.3.2 Feladatok

- „Az egyes termőhelytípus-változatokon alkalmazható célállományok” táblázat korszerűsítése, kiegészítése a nem gazdasági rendeltetésű erdőkben alkalmazható további őshonos célállományokkal.
- Az invazív fafajok visszaszorításának és az idegenföldi fafajok alkalmazási feltételeinek meghatározása védett természeti területeken (kiemelt figyelemmel az akácra és annak alkalmazására).

6.1.4 Erdőtelepítés, fásítás

A természetvédelmi szempontokat is figyelembe vevő erdőtelepítések jelentős mértékben hozzájárulhatnak hazánk természeti állapotának javításához, a környezeti károk mérsékléséhez. A természetvédelem minden ilyen erdőtelepítési kezdeményezést támogat.

Védett természeti területen erdőtelepítés kizárólag őshonos fafajokkal, természetkímélő módon és a termőhelytípusra jellemző elegyarányok alapján végezhető. Nem védett természeti területen őshonos fafajok alkalmazásával előnyben kell részesíteni a természetközeli erdőtársulások létrehozását.

A jogszabályi előírások ellenére az őshonos fafajokból álló természet szerű erdőtelepítések támogatása nem olyan arányú, amely egyértelműen kedvezőbb az egyéb fafajokkal történő erdősítéssel szemben.

Erdőtelepítésekben adott esetben vissza kell térni a pionír – védett természeti területen őshonos pionír - fafajokból létrehozott előállományok kialakításához és a következő – vagy szükség esetén még későbbi – fázisokban kell elkezdni a zárótársulást jellemző faállomány-viszonyok

kialakítását. Megfelelő előerdők telepítése esetén a további lépcsőkben már jelentős segítséget kaphatunk a természetes folyamatok beindulásával.

Természetvédelmi szempontból az őshonos, a termőhelyi viszonyoknak megfelelő fafajok megválasztása mellett a telepítésre javasolt terület természetvédelmi értékeit is figyelembe kell venni. Vannak olyan természeti értékekben gazdag természeti területek, melyeken az erdőtelepítés, az azzal járó beavatkozások a természetes állapot megváltoztatásával, a természeti értékek csökkenésével járnak.

6.1.4.1 Célok

- Az ország erdősültségének növelése, az arra alkalmas mezőgazdasági és egyéb területek – természetvédelmi szempontokat is figyelembe vevő – beerdősítésével.
- A természetszerű, őshonos fafajokból álló erdőtelepítések és fásítások támogatási feltételeinek javítása.
- A pionír vagy átmeneti fafajokból álló előerdők telepítési lehetőségének megteremtése.
- Azon természeti értékekben gazdag területek kijelölése, amelyeken a jövőben az erdőtelepítés nem kívánatos.

6.1.4.2 Feladatok

- A természetszerű erdőtelepítésekre vonatkozó támogatások növelésének kezdeményezése.
- Az erdőtelepítésre nem használható védett és nem védett természeti területek részlet szintű kijelölése. A Nemzeti Erdőtelepítési Program természetvédelmi szempontú véleményezése.

6.1.5 Erdőfelújítás, erdőszerkezet átalakítás

Ha az erdő faállományának eredete, fajösszetétele és szerkezete nem a termőhelyi adottságoknak megfelelő természetközeli állapotú, úgy az erdőfelújítás során a megfelelő állapotú erdő kialakításáról gondoskodni kell (a továbbiakban: erdőszerkezet átalakítás) (Evt. 44. § (1)).

Védett természeti területen lévő erdőben, a kezelési tervben foglaltakkal összhangban erdőfelújítást a termőhelynek megfelelő őshonos fajokkal és - az (5) bekezdés a) pontja kivételével - természetes felújítási (fokozatos felújító vágás, szálalás, szálaló vágás) módszerekkel kell végezni (Tvt. 33. § (3) b)).

Védett természeti területen lévő, nem őshonos fafajokból álló erdőben a természetközeli állapot kialakítására a pótlás, az állománykiegészítés, az erdőszerkezet átalakítása, a fafajcsere, az elegyarány-szabályozás és a monokultúrák felszámolása útján kell törekedni (Tvt. 33. § (7)).

A fent idézet jogszabályhelyek alapján mind a védett természeti területen lévő erdőkben, mind a nem védett területeken alapvető, hogy az erdőfelújítás során – minden olyan termőhelyen, ahol ez lehetséges - természetközeli állapotú erdő kialakítására kell törekedni. A természetvédelmi törvényből idézett jogszabályhelyek értelmezése nem egységes a természetvédelmi hatóság részéről. Ügyészségi állásfoglalással megerősített értelmezés szerint védett természeti terület vonatkozásában az őshonos állományok felújítása esetén annak tájidegen fafajjal történő cseréje

nem lehetséges, de a már meglévő tájidegen erdők átalakítása esetén a törvényi előírás mérlegelési lehetőséget biztosít. Az erdőszerkezet átalakítását a természetvédelmi kezelési terv illetve a körzeti erdőterv készítése során – a védett területre vonatkozóan - hosszú távon ütemezni szükséges, és a körülmények biztosította lehetőségeken belül minél gyorsabb ütemben végre kell hajtani.

Erdőfelújításokban adott esetben szintén vissza kell térni a pionír vagy átmeneti – védett természeti területen őshonos pionír, illetve átmeneti - fafajokból létrehozott állományok kialakításához és a következő – vagy szükség esetén még későbbi – fázisokban kell elkezdni a zárótársulást jellemző faállomány-viszonyok kialakítását. Megfelelő elő- és átmeneti erdők telepítése esetén a további lépcsőkben itt is jelentős segítséget kaphatunk a természetes folyamatok beindulásával.

Hazánkban a természetes felújításra alkalmas területeken is magas a tarvágás utáni mesterséges felújítások aránya. Ahol természetes felújításra kerül sor, ott többnyire rövid idő alatt, két lépcsőben elvégzik azt. Ezen módszerek alkalmazásával a folyamatos erdőborítás nem biztosítható. A biológiai sokféleség megőrzése szempontjából kedvezőtlen, átmeneti fiatalos állapot alakul ki a területen. A korosztályszerkezet lényeges széthúzása nem valósul meg. A természetvédelem szempontjait sokkal jobban figyelembe veszik azok az elnyújtott – szálalóvágás jellegű – természetes felújítások, PRO SILVA szemléletű kezelés és gazdálkodás, illetve – ahol csak ennek az alkalmazási feltételei adottak - a mozaikos mikro- és kistarvágások, amelyek, mind az átalakítás folyamán, mind az átalakulás után lényegesen kedvezőbb feltételeket teremtenek az élővilág megőrzése számára. Sokkal inkább alkalmazkodnak a természetes folyamatokhoz és a kialakult állapot közelebb áll a természeteshez. Védett természeti területeken ilyen extenzív módszerek alkalmazását kell előnyben részesíteni. A jelenlegi erdőfelügyeleti elszámolási rendszer nem támogatja az ilyen felújítások alkalmazását.

6.1.5.1 Célok

- A védett természeti területeken álló nem őshonos faállományok tervszerűen ütemezett átalakítása.
- A természetes folyamatok érvényesülése és a biológiai változatosság növelése szempontjából fontos elő- illetve átmeneti erdők kialakítása védett természeti területeken (fokozatos állomány-átalakítás).
- A természetes felújítások arányának növelése.
- Extenzív, elnyújtott, folyamatos erdőborítást fenntartó erdőfelújítások alkalmazása, és az alkalmazás feltételrendszerének kialakítása.

6.1.5.2 Feladatok

- A védett természeti területeken álló nem őshonos faállományok átalakítási ütemtervének kidolgozása.
- A természetes felújítások alkalmazásának érvényesítése a természetvédelmi kezelési tervekben.

- Kezdeményezés az elnyújtott, folyamatos erdőborítást fenntartó erdőfelújítások alkalmazásának és erdészeti hatósági elszámolhatóságának biztosítására.

6.1.6 Erdőnevelés – előhasználatok

Védett természeti területen lévő erdőben a kezelési tervben foglaltakkal összhangban az erdőnevelést a természetes erdőtársulások fafajösszetételét és állományszerkezetét megközelítő, természetkímélő módszerek alkalmazásával kell végezni (Tvt. 33. § (3) a)).

Az erdőnevelési modellekben leírt és jelenleg is többé-kevésbé alkalmazott sematikus erdőnevelési eljárások elsődlegesen gazdasági erdőkre készültek. Nem veszik figyelembe a termőhelyi mintázatot, nem törekednek változatos állományszerkezet kialakítására, szigorúan a célállomány főfafajára összpontosítanak. Védett természeti területeken a természetvédelmi célok, illetve egyéb nem gazdasági rendeltetésű erdőkben a védelmi feladatok sokszor ettől eltérő beavatkozásokat tesznek szükségessé, illetve a célok a beavatkozások elhagyásával teljesíthetők. A felesleges előhasználatok elhagyására, illetve tisztítások, gyérítések kivitelezésénél a nem egyenletes, termőhelyi mintázatot követő módszerek alkalmazására, a változatos faállomány-szerkezet és az elegyes erdők kialakítására kell a hangsúlyt helyezni.

A fakitermelések korlátozására vonatkozó Tvt. rendelkezés szerint a tisztítások is csak vegetációs időn kívül hajthatók végre. Ez ellentétben áll azzal, hogy a tisztítások végrehajtásának célszerű ideje a hazai faállományok zömét alkotó lombos fafajok esetében a vegetációs időszak, amikor a lombkoronával rendelkező faegyedek megfelelően elbírálhatók. Mivel a törvény – a kezelési tervek készítése során - mérlegelési lehetőséget biztosít a természetvédelmi hatóság számára, ezért a tisztítások vegetációs időszakban történő végrehajtásához a természetvédelmi hatóság hozzájárulása - a konkrét természetvédelmi célok és érdekek érvényesítésével - indokolt esetben – megadható.

6.1.6.1 Célok

- Az erdők természetességét növelő, változatos faállomány-szerkezet és elegyes erdők kialakítására alkalmas erdőnevelési, előhasználati módszerek bevezetése az erdőművelésbe.

6.1.6.2 Feladatok

- Az erdők természetességét növelő, változatos faállomány-szerkezet és elegyes erdők kialakítására alkalmas erdőnevelési, előhasználati módszerek alkalmazása a védett természeti területeken álló természetközeli erdőkben.

6.1.7 Véghasználatok

A természet védelméről szóló törvény a véghasználatok tekintetében jelentős korlátozásokat léptet életbe a védett természeti területeken. Ezek a korlátozások jelentős mértékben módosítják a védett természeti területeken folytatható hagyományos erdőgazdálkodás lehetőségeit. A véghasználati területek nagyságának szabályozása, valamint az egyes véghasználati területek kapcsolódásának tilalma, a biológiai vágásérettségi kor bevezetése megkérdőjelezi a hagyományos véghasználati módszerek hosszú távú alkalmazhatóságát.

A hagyományos erdőművelés egykorú faállományok egyenletes szerkezetű kialakítására törekszik. A természetközeli módszerek célja viszont a faállomány kisebb-nagyobb csoportos megbontása, az adott erdő termőhelyi viszonyainak és változatosságának megfelelően. A védett természeti területeken folytatható gazdálkodás korlátozásával, a kezelés előtérbe kerülésével egyre nagyobb az igény egy olyan használati mód bevezetésére, amely az erdőrészletben előforduló korosztályok függvényében az ápolástól kezdve a véghasználatig az összes erdőnevelési és fahasználati műveletet magába foglalja.

Védett természeti területeinken a biológiai sokféleség védelme és növelése érdekében meg kell kezdeni erdeink korosztályviszonyainak széthúzását. Lehetőség szerint törekedni kell a folyamatos erdőborítás fenntartására. Ennek céljára alapvetően a természetes erdő működését utánzó szálalóvágások, kis területű, hosszan elnyújtott csoportos jellegű felújítóvágások alkalmasak. Ahol a felújítóvágások – mai ismereteink szerint – nem kivitelezhetőek, olyan kisterületű tarvágásokat (mikro- és kistarvágások) kell kialakítani és a felújítóvágások csoportjaihoz hasonlóan az állományban elhelyezni, amelyek az adott erdőtípus felújulását lehetővé teszik, segítik a változatos állományszerkezet kialakítását. A szükséges beavatkozásokat úgy kell elvégezni, hogy azok minél teljesebb mértékben kövessék a természetes folyamatokat (természetes szelekció, spontán szukcesszió, természetes erdődinamika).

6.1.7.1 Célok

- A védett természeti területek arra alkalmas erdeiben készletgondozó fahasználat, illetve elnyújtott, extenzív erdőhasználatok (szálalóvágás, PRO SILVA módszer, kisterületű tarvágások) bevezetése, más esetekben az adott erdő állapotának megfelelő – a természetes folyamatokat minél inkább követő – véghasználati módszerek alkalmazása.

6.1.7.2 Feladatok

- A felújító vágások általános alkalmazása, minden olyan erdőállományban, amely erre alkalmas.
- Készletgondozó fahasználat, illetve elnyújtott, extenzív erdőhasználatok (szálalóvágás, PRO SILVA módszer, kisterületű tarvágások) bevezetése a védett természeti területek arra alkalmas erdeiben.

6.1.8 Az erdők természetvédelmi célú igénybevétele

Az erdők területének megőrzése érdekében a természetvédelem támogatja az erdők igénybevételeinek korlátozását és szigorú szabályozását. A csereerdősítések esetében fontos szempont az, hogy ne csak területben, hanem minőségben is lehetőség szerint legalább olyan erdőtelepítés kivitelezésére illetve előírására kerüljön sor, amely megfelel a kivonásra került terület biológiai értékének. Nem megfelelő csereerdősítések alkalmazásával, az erdőterület kiterjedésének megtartása mellett is, jelentősen csökkenthető a hazai erdők stabilitása és biológiai változatossága. Azt is látni kell, hogy a védett természeti értékek szempontjából, biológiai értelemben egy idős erdővel nem lehet egyenértékű egy fiatal erdőtelepítés.

Annak ellenére, hogy a természetvédelem támogatja az erdők igénybevételének korlátozását, védett természeti területen adott esetben éppen a biológiai sokféleség megőrzése, illetve növelése, az eredeti természetes élőhelyek helyreállítása érdekében szükség lehet az erdőterület kivonására és helyette természetközeli gyepterület – az erdő záródási feltételeit el nem érő – erdőssztyepp erdő, fásított terület, fás legelő kialakítására. Erre elsősorban az alföldi száraz erdőssztyepp területekre ültetett gyenge fenyőültetvények esetében merül fel az igény. Habár többnyire ezen erdők fenntartása és erdő művelési ágban történő megőrzése sem a természetvédelemnek, sem a gazdálkodónak nem érdeke, az erdő művelési ágból történő kivonás és átminősítés finanszírozása ma komoly akadályokba ütközik. Alföldi védett természeti területeken ez a probléma ma az erdészeti és a természetvédelmi hatóság között állandó konfliktus forrása, annak ellenére, hogy az erdőtörvény hasonló közérdekű esetekre adott esetben felmentést ad az újraerdősítési kötelezettség alól (Evt. 72. § (2) (erdészeti létesítmény elhelyezése illetve hullámtéri erdő árvízvédelmi célokra történő igénybevétele).

6.1.8.1 Célok

- Az erdők igénybevételét szabályozó jogszabályok helyek természetvédelmi szempontú átdolgozása, a természetvédelmi célú erdőigénybevétel feltételeinek egyszerűsítése.

6.1.8.2 Feladatok

- A szélsőséges termőhelyeken álló erdők esetében az erdőterületek természetvédelmi célú igénybevételéhez szükséges eljárás egyszerűsítése, a jogszabályi feltételek megteremtésének kezdeményezése, a kivonás megvalósítását segítő állami csereterületek biztosításával.

6.1.9 Erdők és ültetvények

A természetközeli erdőgazdálkodás a természetközeli erdőállományainkban lehetséges gazdálkodási mód. Természetvédelmi szempontból jelentős különbség van az erdő jellegű állományok és az ültetvényes erdőgazdálkodás keretei között létesített ültetvények között. Ez utóbbiak idegenföldi fafajokkal, illetve nemesített szaporítóanyaggal létesített, rövid vágásfordulóval fenntartott, tág hálózatban ültetett telepítések. Gyakorlatilag semmilyen jellemzőjükben nem felelnek meg – természetvédelmi, ökológiai szempontból - az erdő fogalmának, kritériumának. Az erdőkkel azonos kritérium és szabályozórendszerrel történő kezelésük nem felel meg a természetvédelem elvárásainak. Éppen a természetközeli állapotú erdők és az erdő jellegű állományok természetközeli kezelése érdekében a két kategóriát mind szakmai, mind kezelési és támogatási szempontból szét kell választani. Az ültetvények esetében – mivel ezek gyakorlatilag a mezőgazdasági művelés kategóriájába esnek és minden esetben gazdasági elsődleges rendeltetés mellett kezelendők – eltérő finanszírozási és támogatási rendszert kell működtetni. Az ültetvények kezelése a természetvédelem számára abból a szempontból lényeges, hogy előírja, mely területeken nem lehetséges ültetvények létesítése, illetve az ültetvények fenntartásával járó intenzív gazdálkodási módszerek alkalmazása. Az ültetvények természetvédelmi, környezetvédelmi szerepe gyakorlatilag elhanyagolható, ezért ilyen célú támogatásokat az ültetvények esetében nem kell folyósítani. Az Európai Unió támogatásainak megfelelő módon csak a létesítés egyszeri támogatását tartjuk célszerűnek az

ültetvények esetében. Az itt visszamaradó támogatási kerettel a természetközeli erdőállományok támogatása növelhető.

6.1.9.1 Célok

- A erdők és ültetvény jellegű állományok szakmai szempontú elkülönítése, és differenciált támogatási rendszerének kialakítása.

6.1.9.2 Feladatok

- Az erdők és az ültetvények elkülönítéséhez szükséges szakmai szempontrendszer kidolgozása és elkülönítése.
- Az erdők és ültetvények támogatási rendszerének differenciálása – a természetközeli erdőállományok támogatásának növelése.

6.1.10 Erdők energetikai hasznosítása, energiaültetvények

Környezetvédelmi szempontok és az EU-s elvárások egyre inkább előtérbe helyezik a megújítható, természetbarát erőforrásokból származó energiák termelésének növelését. Ez hazánkban is egyre erősödő mértékben veti fel az erdők, az erdőből kikerülő faanyag energetikai célú hasznosításának és a jövőben energia célú ültetvények (faültetvények és egyéb energia növények) létesítését.

A kérdés természetvédelmi jelentőségét az adja, hogy az energetikai célra hasznosítható gyenge erdők sokszor a biológiai sokféleség legfontosabb hordozói. Az energia célú hasznosítás illetve az esetleges megnövekedő faanyag iránti kereslet ellenére csak olyan mennyiségben és módon termelhetők le ezek az állományok, amelyek a biológiai sokféleség megőrzésének érdekeit, a természetvédelmi szempontokat és a fenntartható gazdálkodás elveit nem sértik.

A másik, természetvédelmi és tájvédelmi szempontból kiemelt kérdés az energiaültetvények létesítése. Az őshonos erdőállományok faanyag felhasználását kiváltó illetve az erőművek további szükségleteit kielégítő energiaültetvények létesítésére valószínűleg szükség lesz. A létesítésnek azonban komoly természetvédelmi és tájvédelmi feltételei vannak. A természetvédelem védett természeti területeken kívül, tájvédelmi szempontból nem érzékeny területeken támogatja létesítésüket.

6.1.10.1 Célok

- Az erdőkből kikerülő faanyag természetvédelmi szempontoknak megfelelő energetikai hasznosítása és az energiaerdők, energiaültetvények természetvédelmi és tájvédelmi érdekeket figyelembe vevő kialakítása.

6.1.10.2 Feladatok

- Az erdők energetikai célú hasznosításának és az energiaültetvények létesítésének részletes természetvédelmi és tájvédelmi szempontrendszerének kidolgozása

6.2 Az alföldi erdők megőrzése, természetközeli kezelése és megújítása

6.2.1 Erdőssztyepp erdők

Az erdőssztyepp erdők sajátos jellemzői (zárt erdők és nyílt gyepterületek mozaikja, nem záródott erdőállományok kialakulása) és a jellemzőkből fakadó speciális erdőkezelési problémák és feladatok egyértelműen indokolják, hogy e területek kezelése önálló prioritásként jelenjen meg. Megőrzésük, kezelésük, természetközeli felújításuk a zárt erdőkben alkalmazható eljárásoktól jelentősen eltérő módszereket követel, amelyekre ma még igazán nem vagyunk felkészülve.

Az erdőssztyepp erdők kevés megmaradt természetszerű foltjainak védelme kiemelt természetvédelmi feladat. Mivel jelenleg ezen területek természetközeli felújítása nem megoldott, a meglévő kiemelkedő értékű foltok megőrzése elsődleges feladata a természetvédelemnek. A legértékesebb területeken erdőgazdálkodás nem folytatható, a természetes folyamatok megőrzése a cél.

Az erdőssztyepp erdők telepítése és az erdőssztyepp erdők helyére telepített nem őshonos faállományok, ültetvények Tvt. szerinti átalakítása jelentős problémát okoz a védett természeti területeken. A természetszerű zárt erdők fenntartására nem alkalmas termőhelyeken őshonos fafajokból az erdőtörvény előírásainak megfelelő erdők döntően nem alakíthatók ki. Zárt erdők csak ültetvényes erdőgazdálkodás keretében tájidegen fafajokkal létesíthetők. E gyenge termőhelyeken azonban többnyire ezek az ültetvények sem alkotnak gazdaságilag értékes állományokat. Lecserélésükre természetvédelmi szempontból azért van szükség, mert a biológiai sokféleség védelmét azok az erdők szolgálják a legjobban, amelyek az adott élőhelyhez alkalmazkodott, őshonos fafajokból állnak és szerkezetük is közel áll a természetes erdők struktúrájához. Más területeken a természetes gyepp fenntartása, az erdőállomány megszüntetése a természetvédelmi cél.

A jelenlegi erdészeti szabályozás ezt az átalakítást szigorú feltételekhez köti. Elsősorban ott tűnik szigorúnak a szabályozás, ahol a természetes vegetáció erdő jellegű lenne, de záródása nem éri el az erdőgazdálkodás által elvárt mértéket. Mivel ezeken a területeken sokszor az őshonos fafajok állományai nem záródnak, de a biológiai sokféleség szempontjából fontos lenne kialakításuk – és egyébként a mesterségesen fenntartott ültetvényeknek sincs gazdasági jelentősége – célszerű lenne a szabályozás enyhítésével lehetőséget biztosítani a nem zárt erdők kialakítására.

Az őshonos erdőssztyepp erdők esetében, a zárt erdőkben szokásos erdőfelügyeleti gyakorlattól eltérő értelmezésre van szükség a legkisebb elfogadható záródás mértéke, a felújítási idő hossza, valamint a felújítás sikerességének megítélése tekintetében.

6.2.1.1 Célok

- A kiemelkedő értékű erdőssztyepp erdők fennmaradásának biztosítása, területének növelése.
- Az erdőssztyepp erdők helyén álló idegenföldi fafajokból álló erdők és ültetvények átalakítása természetszerű erdőssztyepp állományokká.

- A síkvidéki erdőssztyepp tölgyesek természetvédelmi szempontból elfogadható, természetközeli felújításának biztosítása.
- Az erdősítések műszaki átvételére vonatkozó szabályozás felülvizsgálata az erdőssztyepp erdők telepítése illetve az erdőssztyepp területeken történő állomány-átalakítások során.

6.2.1.2 Feladatok

- A természetvédelmi és tájtörténeti szempontból kiemelkedő értéket képviselő erdőssztyepp erdők védelmének, valamint a velük társulás-komplexet alkotó nem erdő jellegű mozaikok (pl. erdőssztyepp-cserjések, erdőspuszta-rétek, edafikus gyepek) hatékony, táj-szintű megőrzésének biztosítása.
- Az erdőssztyepp-erdők viszonyai között alkalmazható természetközeli felújítási eljárások (pl. előerdők létesítése) kidolgozása, az erre vonatkozó kutatások felgyorsítása.
- A védett természeti területeken lévő erdőssztyepp erdők létesítésére alkalmas termőhelyeken álló idegenföldi fafajokból állót erdők és ültetvények ütemezett átalakítása a természetszerű erdőssztyepp erdőkké illetve sztyeppterületekké.
- A felnyíló erdőtársulások megvédése az invázív fajoktól, e fajok természetkímélő visszaszorításának kidolgozása.
- Az erdőssztyepp erdőket és bokorerdőket alkotó fák génkészletének megőrzése, sajátos szárazságtűrő genotípusok megtalálása és szelektálása.
- Az őshonos fafajú erdősítések (erdőtelepítések és erdőfelújítások) szabályozásának felülvizsgálata a gyenge, száraz erdőssztyepp területeken.
- Olyan támogatási rendszer kidolgozása, amely segíti az erdőssztyepp erdők fenntartását és felújítását.

6.2.2 Ártéri erdők, láperdők

Az ártéri területek, és lápok – mint vizes élőhelyek, és mint a fajok vándorlását biztosító ökológiai (zöld) folyosók kiemelkedő jelentőségűek a természetvédelem számára. E területeken található ligeterdők és láperdők megőrzése, természetközeli állapotának visszaállítása elsődleges természetvédelmi feladat. Jelentős konfliktusok forrása ugyanakkor, hogy ezek azok a természeti területek, ahol a legjelentősebb természetalakítások folytak le. Mind a folyószabályozások, mind a jó termőhelyeken kialakított ültetvényes erdőgazdálkodás rányomta bélyegét az árterületekre. Az erdőgazdasági hasznosítás alatt álló területek jelentős részén jövedelmező erdőgazdálkodás folytatható, ami ma érdekellentétben van a természetvédelem törekvéseivel, a természetszerű állományok fenntartásával, és az ültetvények természetszerű állományokká történő visszaalakításával. Az árvíz elleni hatékony védekezés igénye szintén befolyásolja a hullámtéri véderdőkben folytatható természetvédelmi kezelést, illetve gazdálkodást, a természetszerű erdőállományok kialakítását. A mederből kilépő árvizek és jég levezetése, valamint a töltésvédelem sok esetben a természetközeli erdőkezelési illetve erdőgazdálkodási módszerektől eltérő beavatkozást tesz szükségessé a hullámtéri erdőkben, melyeket a vízügyi hatóság kezelési előírásai szerint kell a természetvédelmi kezelési tervbe beépíteni.

Jelentős gondot okoz az ártereken fellelhető még természetyszerű állományok - elsősorban tölgyesek – természetközeli felújítása is.

Részben az erdősztyepp erdőkhöz hasonló problémák lépnek fel a ligeterdők, láp- és mocsárerdők esetében is. Sok esetben mozaikosan változnak bennük a nem erdő termőhelyek a zárt erdők termőhelyével és átmeneti zónákkal, sőt ezek a jellemzők sokszor időben is folyamatosan változnak a csapadék és az elöntések következtében. A ligeterdők vizes élőhelyei (morotvák, fokok, laposok) valamint a lápok területének jelentős része a nem erdő termőhelyek közé sorolható.

A termőhelyi mozaikokat is figyelembe véve a liget- és láperdők esetében sem beszélhetünk mindenhol zárt erdőállományokról. Természetes záródásuk sok esetben a jelenleginél kisebb lenne. Ezeken a területeken a természetvédelmi célkitűzések meghatározásánál helyenként meg kell jelennie tölgyesekben a záródás csökkentésének, puhafás területen a természetes elöntés biztosításának, ugyanis ez az igazi előfeltétele a természetes megújulási folyamatok megjelenésének.

Árterületeinken jelenti a legnagyobb problémát az invazív fafajok (zöld juhar, amerikai kőris, fekete dió) megjelenése. A víz segítségével terjedő fajok nagy területeken képesek megfertőzni az erdőket, természetyszerű társulásokat. A zárt erdőkben kialakuló záródáshiányokat a legtöbb helyen ma már ezek a fajok növik be.

6.2.2.1 Célok

- Az árterületek vízjárásának javítása, lehetőség szerinti rekonstrukciója, az erre alkalmas területeken.
- A kiemelkedő értékű ártéri ligeterdők és láperdők meglévő állományainak megőrzése.
- Az liget- és láperdők helyét elfoglaló idegenföldi fafajokból álló erdők és ültetvények fokozatos, ütemezett átalakítása természetyszerű ártéri erdőkké, társulásokká.
- Az ártéri keményfás ligeterdők (tölgyesek) természetvédelmi szempontból elfogadható, természetközeli felújításának biztosítása.
- A hullámtereken megjelenő invazív fafajok visszaszorítása.

6.2.2.2 Feladatok

- Élőhely-rekonstrukciós és vízszabályozási projektek végrehajtása az ártéri vízjárás lehetőség szerinti visszaállítására, ott ahol az egyéb tényezők figyelembevételével lehetséges.
- A természetvédelmi szempontból kiemelkedő értéket képviselő ártéri- és láperdők védelmének biztosítása, és az ártéri keményfás ligeterdők (tölgyesek) természetközeli felújítására vonatkozó kutatások felgyorsítása.
- A védett természeti területeken lévő ártéri- és láperdők kialakítására alkalmas termőhelyeken álló idegenföldi fafajokból létesített erdők és ültetvények ütemezett átalakítása természetyszerű erdőkké illetve vizes élőhelyekké.
- Az invazív fajok visszaszorítására alkalmas technológiák, erdőművelési eljárások

kidolgozása.

6.3 Az ökológiai hálózat fejlesztése erdőterületen

A nagyobb léptékű – táj szemléletű – gondolkodás a legjobban az ökológiai hálózat felállításával kapcsolatosan kap hangsúlyt. A hálózat célja és szerepe mutat rá elsősorban arra, hogy a természeti értékek védelme miatt nem valósítható meg csak a védett természeti területek hálózatán belül.

A feldarabolódás (fragmentáció), a korábbi összefüggő erdőterületek és egyéb természeti területek természetes hálózatának megszűnése ma a biológiai sokféleség csökkenésének, a kis fragmentumokban élő fajok veszélyeztetettségének illetve kipusztulásának egyik legfontosabb oka. A meglévő természetes élőhelyfoltok összekapcsolása, a hálózat hiányzó elemeinek kialakítása jelentős mértékben segíti a fajok fennmaradását és terjedését. Az országot átszövő Ökológiai Hálózat kiemelt elemei az erdők. A hálózat legnagyobb, természetközeli állapotú tömbjei is erdőkhöz kötődnek. Természetesen a táji szemlélet megköveteli, hogy ne csak erdőbe, hanem az erdők és egyéb természetvédelmi szempontból értékes területek összefüggő rendszerében gondolkozzunk.

Az ökológiai hálózat elemei:

- védett és fokozottan védett természeti területek
- a NATURA 2000 hálózat nem védett területei
- ökológia (zöld) folyosók területei
- természeti és természetközeli területek
- védett természeti területek védőövezete

Jelentős mennyiségben vannak olyan védelemre tervezett erdőterületek még hazánkban, melyek természeti értékei illetve állapota szükségessé teszi azt, hogy a terület jogi védelmet élvezzen. Erre elsősorban azért van szükség, hogy az előttünk álló jelentős változások - adott esetben – minél kisebb mértékben érinthessék e területek kiemelkedő biológiai értékeit, és megőrzésük hosszú távon biztosítható legyen.

Egyes korábbi kijelölések esetében felülvizsgálatot igényel a fokozottan védett természeti területen lévő erdőterületek elhelyezkedése. Az eredeti védetté nyilvánítás óta eltelt időkből, valamint a nemzeti parkok natúrzonáinak kijelölése során – a tudomány fejlődésével és a szemlélet megváltozásával – olyan új szempontok kerültek előtérbe, amelyek adott területeken szükségessé tehetik a meglévő fokozottan védett természeti területek kijelölésének megváltoztatását, egyes fokozottan védett természeti területek illetve korábban védett természeti területek védelmi fokozatának megváltoztatását.

Az Európai Unió országainak tapasztalatai alapján hazánk területének mintegy 14-15 %-a kerül a NATURA 2000 hálózatba. A jelenlegi védett természeti területekben elfoglalt arányát figyelembe véve jelentős erdőterületek kerülnek európai szintű védelem alá.

Az erdőhöz kötött illetve részben erdei fajok vándorlását a már meglévő természetes ökológiai folyosók, pl. folyó menti erdők, valamint a mesterségesen létrehozott zöld folyosók segíthetik.

Minél közelebb van e folyosók állapota a természetes vegetációhoz, annál alkalmasabbak feladatuk betöltésére.

Az alkotmánybíróság 28/1994. (V. 20) AB határozatában kimondta, hogy a külön jogszabállyal védelem alá helyezett természeti területek védettségi szintje nem csökkenhet, ezért a magántulajdonba került védett természeti területek eredeti állapotának visszaállítására szóló jogszabály megalkotására kötelezte az Országgyűlést, amely elfogadta a védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvényt. A törvény hatálya alá tartozó, a szövetkezetek közös használatában lévő, illetve a már magántulajdonba került védett, védelemre tervezett területek meghatározott részét 2006. december 31-ig az állam javára ki kell sajátítani, és a nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásába kell adni. A kisajátítandó területek között jelentős erdőterületek is vannak. E volt szövetkezeti erdők igen változatosak, sok természetvédelmi szempontból kevésbé értékes terület is tartozik ide. Az idézett AB határozat általános következménye az is, hogy védett természeti területek védelmének feloldására csak abban az esetben kerülhet sor, ha azzal egyenértékű terület kerül természetvédelmi oltalom alá.

A természetvédelem és az erdészeti ágazat kifelé történő érdekérvényesítése szempontjából elengedhetetlen, hogy értékes erdeink bekerüljenek a természeti területek jegyzékébe. A fogalom létjogosultságot nyert és a területrendezési tervek, területfejlesztési koncepciók és programok, valamint a településszerkezeti tervek használják. Sajnálatosan a Tvt. 4. § d) pontjában meghatározott feltételeknek a jelenlegi erdőgazdálkodással érintett erdők nem felelnek meg teljes egészében. Az érintett erdők természeti területként való kijelölése mind a mai napig nem történt meg.

6.3.1.1 Céllok

- A védelemre tervezett erdőterületek mielőbbi jogi védelem alá helyezése.
- A fokozottan védett természeti területen lévő erdők állapotának felülvizsgálata, szükség esetén az egyes védettségi kategóriák (fokozottan védett – védett) közötti átcsoportosítás.
- Az egységes európai ökológiai hálózat kialakításának keretében a hazai NATURA 2000 területek kijelölése – többek között erdőterületeinken is.
- Az ökológiai folyosók szempontjából jelentős erdőterületek és a zöld folyosók létesítésére alkalmas területek kijelölése.
- A természeti területek – köztük az erdőterületre eső természeti területek – kijelölése, jegyzékének kihirdetése.

6.3.1.2 Feladatok

- A védetté nyilvánítások folytatása erdőterületen.
- Az egyes védelmi kategóriák közötti átcsoportosítás felülvizsgálata (fokozottan védett/védett).
- NATURA 2000 területek kijelölése erdőterületen.

- Ökológiai és zöld folyosók kijelölése illetve létesítése erdőterületen.
- A védelmi szint helyreállítása erdőterületen.
- Az erdőterületre eső természeti területek lehatárolása és a természeti területek jegyzékének kihirdetése.

6.4 A természetvédelem erdészeti kommunikációs stratégiájának kidolgozása

Nincs talán még egy olyan természeti erőforrás, illetve gazdasági ágazat, amely olyan többszektorú irányítási, ellenőrzési, tulajdonosi rendszerrel rendelkezne, mint a hazai erdők és az erdőgazdálkodás. Számtalan tulajdonos, kezelő, erdőgazdálkodó, hatóság és szakhatóság gyakorol hatást az erdőkre és befolyásolja azok sorsának alakulását. A fellépő konfliktusok és ellentmondások egyértelműen jelzik, hogy a jelenleginél lényegesen szorosabb együttműködés szükséges az érintett szereplők között.

A természetvédelem nem csak egyik szereplője az erdőkkel kapcsolatos tevékenységeknek, hanem a társadalom erdőkkel kapcsolatos elvárásainak legfontosabb közvetítője is. Ma a társadalom erdőkkel kapcsolatban álló legaktívabb rétegei, a zöld mozgalmak, elsősorban a biológiai sokféleség megőrzésével, az erdők természetvédelmi és egyéb védelmi feladataival kapcsolatos elvárásokat fogalmazzák meg a legerőteljesebb módon.

A tudatformáló tevékenység során mindig és minden érintettnek azt kell szem előtt tartania, hogy az erdők állapota csak akkor őrizhető meg illetve javítható, ha a társadalom felismeri az erdők jelentőségét és azt a felelősséget, hogy ez az erdők védelme csak aktív társadalmi közreműködéssel és tehervállalással valósítható meg. Kiemelt fontosságú a társadalom döntéshozó szereplőinek objektív tájékoztatása és meggyőzése. A természetvédelem erdészeti kommunikációs programja csak szorosan az erdész társadalommal együtt valósítható meg – céljaink elérésére közösen kell készülni, fel kell számolni a sok esetben mesterségesen szított ellentéteket. Együttesen kell fellépni a fenntartható erdőgazdálkodással és a természetvédelemmel egyaránt szembenálló rövidtávú gazdasági haszonszerzési törekvésekkel szemben.

6.4.1.1 Célok

- A természetvédelem erdészeti kommunikációs stratégiájának kidolgozása, az erdők természetvédelmi szerepének közvetítése a társadalom és az érintett hatóságok, szervezetek felé.
- Egyeztetések a közös kommunikációs stratégia kialakítására, az erdők jelentőségének és az erdők fenntartásának társadalmi terheinek elismertetése érdekében, szoros együttműködésben az erdész társadalommal és az érintett szervezetekkel, személyekkel.
- Tevékenység a társadalom széles rétegeinek bevonásával kialakított közös stratégia és közösen elfogadott program alapján, az erdők biológiai sokféleségének védelme és az emberek számára fontos funkcióinak megőrzése, kialakítása terén.

6.4.1.2 Feladatok

- Kapcsolat kialakítás az erdők jövőjét meghatározó társadalmi szereplőkkel
- A fennálló kapcsolatok javítása az erdőgazdálkodókkal
- A Nemzeti Erdőstratégia és Erdőprogram természetvédelmi irányelveinek megfogalmazása, részvétel a stratégia és program kialakításában

6.5 Természetvédelmi tervezés erősítése és összehangolása erdőterületeken

Minden hosszú távú tevékenység alapja a jó és kellően részletes terv. Az EU irányelveiben lefektetett szabályozás szerint olyan területeken, ahol valamilyen gazdálkodási terv készült az ott folyó tevékenység szabályozására, a természetvédelmi korlátozások, kezelési irányelvek e gazdálkodási terven keresztül is érvényesíthetők. A tradicionálisan, hosszú ideje működő erdészeti tervezés jó alapot biztosít arra, hogy a természetvédelem hosszú távú tervezése – az erdőterületek vonatkozásában – kapcsolódjon hozzá. A kapcsolódás nem jelent egy-az-egyben történő megfeleltetést, mivel az erdőterületek természetvédelmi szempontú kezelésének tervezéséhez az erdőtervezési gyakorlatban nem szereplő célok és ennek megfelelő eszköztár kialakítása szükséges. Ez az eszköztár még ma nem áll teljes egészében rendelkezésre, kialakítása szükséges annak érdekében, hogy a mai gyakorlattal ellentétben a természetvédelmi célokat ne (csak) az erdészeti hatósági tevékenységek során használt eszközökkel próbálja a természetvédelem elérni.

Az erdőtervezésben kialakult tervezési rendszer – természetvédelmi célok rögzítésével és a kezelési tervekben megjelenő természetvédelmi szempontok figyelembevételével, beépítésével – alkalmassá tehető arra, hogy a védett természeti területen lévő erdők esetében, a természetvédelmi kezelés alapjául szolgáljon. Ehhez a természetvédelmi célkitűzések pontos megfogalmazása mellett szoros együttműködés és egyeztetés szükséges a tervekészítés időszakában a nemzeti park igazgatóságok és az Állami Erdészeti Szolgálat illetékes igazgatóságai között.

Biztosítani kell, hogy a természetvédelmi kezelési terv irányelvei alapján készülő körzeti erdőterv alkalmas legyen arra, hogy az erdőterületeken a részletes természetvédelmi célokat és feladatokat, kezelési előírásokat és az erdőgazdálkodási tevékenység tervezését is tartalmazza. Az összehangolás során gondoskodni kell azon hiányosságok felszámolásáról, amelyek a két rendszer átjárhatóságát jelenleg akadályozzák. Ezek közül a legfontosabbak:

- az erdészeti, erdőgazdasági távlati és középtávú célkitűzések nem azonosak a természetvédelem adott területen megjelölt célkitűzéseivel (adott esetben megegyezhetnek, pl. a távlati célállományok azonosságán);
- az erdőterv csak erdőterületre készül, míg a természetvédelmi kezelési terv fátlan területekre, gyep-erdő mozaikokra stb. is kell, hogy vonatkozzon;
- a két tízéves terv többnyire sem területi hatályában, sem érvényességi idejében nem fed át száz százalékosan;
- a körzeti erdőterv leíró és tervezési részének alkalmasnak kell lennie az operatív

természetvédelmi feladatok előírására.

A nemzeti park igazgatóságok felelőssége a természetvédelemért felelős minisztert illető körzeti erdőtervekhez biztosított egyetértési, illetve véleményezési jog érvényesítésének előkészítése. Szakmai felelősséggel tartoznak a minisztériumhoz felterjesztett erdőtervi jegyzőkönyvek természetvédelmi szakmai tartalmáért és az abban foglalt előírásokért.

A körzeti erdőtervekben szereplő tervadatok az erdőgazdálkodás hosszú távú tervezésének alapjai. E tényre tekintettel, arra kell törekedni, hogy a természetvédelmi előírások és célok figyelembevételével készült körzeti erdőtervekben elfogadott előírásokat a további szakhatósági eljárások során (üzemtervek és éves erdőgazdálkodási tervek jóváhagyása) csak abban az esetben vizsgálja felül a természetvédelmi hatóság, amennyiben az időközben bekövetkezett változások a korábbi állapot megváltozását vonják maguk után, és ezért az eredetitől eltérő korlátozások bevezetését igénylik.

A természetvédelem érdekei sok esetben ütköznek gazdálkodási és egyéb szempontokkal és ilyen esetekben a természetvédelem – a tervezés során - céljainak, alapelveinek érvényesítése érdekében korlátozásokkal él. A természetvédelmi célok érvényesülését nem szolgáló, azon túlmutató korlátozások csak felesleges feszültségeket okoznak - a feszültségek feloldása és a szakmai együttműködés javítása érdekében, a törvények adta kereteken belül a természetvédelmi kezelési terv elkészítése során - a korlátozások alóli felmentés lehetőségével is szükséges élni.

A természetvédelmi kezelési tervek legfontosabb tartalmi elemeit a következő felsorolás szemlélteti. A kezelések, korlátozások és felmentések részletezésekor célszerű a Tvt. 24 § (3) b) pontja szerinti tagolást alkalmazni:

- célkitűzések
- természetvédelmi kezelési módok, korlátozások tilalmak
- a Tvt-ben meghatározott egyes korlátozások és tilalmak alóli felmentés
- a természetvédelmi hatóság engedélyezéséhez illetve hozzájárulásához kötött - a Tvt-ben nem szabályozott tevékenységek köre
- erdőrészlet szintű előírások kezelési módok, korlátozások és tilalmak (előírások és szöveges megjegyzések).

A természetvédelem erdészeti informatikai rendszere szorosan kapcsolódik az Állami Erdészeti Szolgálat (ÁESZ) erdőadattárához, onnan nyeri alapadatait, az erdészeti alapadatok tekintetében a Szolgálatnál kerül aktualizálásra és frissítésre. Ezért célszerű a természetvédelem rendszerét a már meglévő ÁESZ erdőadattárra, illetve a készülő Erdészeti Térinformatikai Rendszerre alapozni és kiegészíteni a természetvédelem számára fontos további adatokkal. Az adattárnak mindemellett szervesen kell kapcsolódnia a kialakítandó Természetvédelmi Információs Rendszerhez, a nemzeti parkoknál fejlesztés alatt álló informatikai rendszerekhez. Szabályozni szükséges a kapcsolódás, az adatszolgáltatás, és aktualizálás feltételeit, és az együttműködés alapjait.

6.5.1.1 Célok

- Hosszú távú – több tervezési cikluson átnyúló, erdőterületekre vonatkozó - természetvédelmi tervezési rendszer kialakítása.
- A tervezést és az adott erdőterületen folytatható tevékenységeket egyértelműen meghatározó távlati és közép távú (a tízéves tervezési időszakra vonatkozó) természetvédelmi célkitűzések megfogalmazása nagyobb területegységekre és erdőrészt szinten a természetvédelmi kezelési terv által érintett erdőterületeken.
- Összehangolt, hatékony egységes természetvédelmi kezelési terv és körzeti erdőterv készítés erdőterületeken.
- Szoros együttműködés kialakítása az érintett ÁESZ igazgatóságok és nemzeti park igazgatóságok között a tervezés tekintetében.
- Az Országos Erdőállomány Adattárhoz, illetve az Erdészeti Térinformatikai Rendszerhez kapcsolódó Természetvédelmi Erdészeti Térinformatikai Rendszer kialakítása.

6.5.1.2 Feladatok

- Erdőkre vonatkozó természetvédelmi kezelési tervek elkészítése, egyértelmű természetvédelmi célkitűzések meghatározása.
- Hosszú távú természetvédelmi tervezés – szabályozás bevezetése.
- A kezelési tervek és körzeti erdőtervek összehangolása; kapcsolódás az erdészeti tervezés rendszeréhez.
- A Természetvédelmi Erdészeti Térinformatikai Rendszer kialakítása.

6.6 Erdeink génállományának megőrzése

A nagyobb genetikai diverzitással rendelkező populációk nagyobb eséllyel alkalmazkodnak az állandóan változó környezethez. A genetikai sokféleséget veszélyeztető tényezők több szinten és több összefüggésben vizsgálhatók az erdei fajok esetében.

Az exóták, idegenhonos fajok telepítésének genetikai következménye, hogy egymással közeli rokonságban lévő fajok esetében, a nem kívánt hibridizálódás következtében, az őshonos faj génkészletének megváltozása, a faj genetikai azonosságának elvesztése következhet be. A nemesnyár hibridek széles körű termesztésbe vonása ma már igen komolyan fenyegeti a hazai fekete nyár állományok fajazonosságát.

Az alkalmazkodás során az egyes fajok populációin belül is genetikai különbségek alakulnak ki. Az adott terület körülményeihez történő alkalmazkodást segítő genetikai különbségek fenntartása elsődlegesen fontos erdeink esetében. E körülmény megköveteli, hogy a természetes felújításokat helyezzük előtérbe, illetve mesterséges felújítás alkalmazása esetén ügyeljünk arra, hogy a szaporítóanyag helyből származzon.

Az erdőgazdálkodás ciklusa során rendszeres és genetikai következményekkel is járó szelekciót hajtanak végre. A szelektíven végrehajtott tisztítások, gyérítések a populációra jellemző allélgyakoriság megváltozását eredményezik.

A természetes felújítások időtartamának csökkenése, a kevés, szelektált magtermő fákra alapozott felújítás az utódnemzedék genetikai sokfélesége ellen hat, mivel viszonylag kevés egyed tulajdonságai öröklődnek át.

A genetikailag módosított szervezetek (GMO) részben módosított géneik átadásával jelenthetnek veszélyt a természetes életközösségekben élő fajok eredeti génállományára, valamint – az emberi ellenőrzés alól kiszabadulva – spontán, invazív terjedésük okozhat természetvédelmi problémákat.

Az eredményesebb erdősítések érdekében végzett csemete gyökér-mikorhizálási eljárás kellő szabályozás és ellenőrzés hiányában a természetes talajflóra termőhelyidegen mikroorganizmusokkal való megfertőzésével, a természetes talajközösségek szerkezetének, összetételének jelentős módosulásával és ennek be nem látható következményeivel járhat.

6.6.1.1 Célok

- Az erdészeti génmegőrzés hangsúlyosabb támogatása, erdőalkotó fánk genetikai változatosságának felmérése.
- Az erdőállományok genetikai sokféleségét csökkentő és veszélyeztető erdőgazdálkodási eljárások lehetőség szerinti visszaszorítása.

6.6.1.2 Feladatok

- Olyan érintetlen területeket fenntartása – megfelelő kiterjedésben – ahol a genetikai változatosságot mesterséges beavatkozások nem csökkentik, a természetes szelekció szabadon érvényesülhet.
- A természetközeli, természetes erdődinamikai folyamatokat minél jobban követő erdőkezelési, erdőgazdálkodási módszerek széles körű elterjesztése.
- Erdőalkotó fánk genetikai változatosságának felmérése.
- Idegen származású szaporító anyag alkalmazhatóságának vizsgálata őshonos fafajok esetében.
- A genetikailag módosított egyedek természetbe történő kijuttatásának megakadályozása.
- Erdei génrezervátumok létesítése.

6.7 Természetvédelmi kutatás erdőterületeken

Az erdőkkel kapcsolatos természetvédelmi kutatásoknak kiemelt hangsúlyt kell fektetni a természetvédelmi (erdő)kezelés és a természetközeli erdőgazdálkodás biológiai/ökológiai megalapozására és a kezelések eredményeinek vizsgálatára.

A társadalom és a természetvédelem elvárásai egyaránt a jelenleg alkalmazottnál extenzívebb erdőkezelési illetve erdőgazdálkodási módszerek irányába mutatnak. Egyre nagyobb az igény olyan eljárások alkalmazása iránt, amelyek mellett az erdőtakaró folyamatosan borítja a területet, a természetes folyamatok minél szélesebb körben érvényesülnek a kezelés és gazdálkodás során, beavatkozások csak a legszükségesebb mértékig történnek. A korábban alkalmazott,

hagyományos erdőgazdálkodás ma ilyen módszereket nem ismer, illetve nagyon minimális referencia-területtel rendelkezik. Őserdők és őserdő-kutatások hiányában arról sincs kielégítő ismeretünk, hogy a természetes folyamatok milyen módon hozták létre és tartották fenn erdeinket. E folyamatok vizsgálatára jött létre az Országos Erdőrezervátum Hálózat, melyben e folyamatok megismerésére és a megfigyelt jelenségek hosszú távú, folyamatos dokumentálására nyílik lehetőség.

Az erdőrezervátum magterületek kiterjedése a legtöbb erdődinamikai folyamat vizsgálatát, kutatását és tudományos értékű dokumentálását lehetővé teszi. Kiterjedésük következtében azonban a nagyobb térléptékű, táji szintű folyamatok vizsgálatára, jelenségek megfigyelésére itt általában nincs lehetőség. A nagyléptékű folyamatok védelme és vizsgálata érdekében nagyobb, összefüggő területeket kell biztosítani a fokozottan védett erdőkön belül.

Az erdőgazdálkodók, egy része felismerte, hogy hosszú távon a természetes folyamatokra alapozott természetközeli erdőgazdálkodással lehet megfelelni a törvények által meghatározott kereteknek. A természetvédelem saját vagyongazdálkodásában lévő területein szintén ilyen extenzív kezelési eljárások bevezetésére törekszik. A gyakorlati alkalmazási lehetőségek kutatása ezért szintén kiemelt természetvédelmi feladat.

Külön figyelmet kell fordítani az alföldi természetszerű erdőssztyepp erdők és ártéri erdők – elsősorban tölgyesek – természetvédelmi kezelését, megújítását célzó kutatásokra. E kiemelt természetvédelmi jelentőségű erdők ma a zárt erdők felújításából leszűrt tapasztalatok alkalmazása mellett, tarvágással kerülnek felújításra.

A természetvédelmi kutatás a kutatóhálózatok sokkal szorosabb, koordináltabb működését igényli. Saját kutatási háttérintézmény hiányában a meglévő ökológiai, erdészeti intézményi-kutatóintézeti-egyetemi hálózat fokozott koordinációját, támogatottságát kell biztosítani.

6.7.1.1 Célok

- Hazánk legjelentősebb természetszerű erdőtársulásaiban lejátszódó természetes folyamatok megismerése, kutatása (erdőrezervátumokban és azokon kívül). A természetes folyamatok hatására kialakuló természetes, illetve egyre természetesebb erdőkép jellemzőinek feltárása (élőhelyszerkezeti elemek, e szerkezeti elemek és a veszélyeztetett erdei élőlények létfeltételeinek kapcsolata stb.).
- A megismert természeti folyamatok alapján olyan természetvédelmi kezelési, illetve természetközeli erdőgazdálkodási módszerek kísérleti bevezetése, melyek később nagyobb területen üzemi körülmények között is alkalmazásra kerülhetnek.
- A természetes folyamatok hosszú távú kutatási eredményeinek rendszeres bemutatása, természetvédelmi és erdészeti publikációkban való megjelenítése, ismertetése.

6.7.1.2 Feladatok

- Az erdőkben lezajló természetes erdődinamikai folyamatok megismerését, célzó kutatások felgyorsítása.
- Az erdőrezervátumok létesítésének befejezése és az erdőrezervátum kutatási program

folytatása.

- A természetes folyamatokat követő természetvédelmi erdőkezelési illetve természetközeli erdőgazdálkodási módszerek kutatása erdőrezervátumokon kívül. Mintaterületek kijelölése.
- A természetvédelmi kutatásokban érintett háttér intézmények tevékenységének koordinációja, kiemelt támogatása.

6.8 Az erdők állapotát és állapot-változásait figyelő monitorozó rendszer kialakítása

Az 1998-ban indult Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) a magyarországi biológiai sokféleség állapotát megfigyelő országos program. A teljes program megvalósítása csak hosszú távon, folyamatos fejlesztéssel, fokozatosan, a programba tervezett újabb komponensek és területek bevonásával valósítható meg. A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer keretében az erdőterületek természetvédelmi szempontú monitorozását is el kell végezni.

Kiemelt monitorozási feladat az erdők biológiai sokféleségének és természetességi állapotának mérése illetve a változások követése, a követésre alkalmas indikátorok (fajok, erdőszerkezeti jellemzők stb.) kiválasztása. Célszerű a már működő monitor rendszerekkel való kapcsolat megteremtése (természetvédelmi megfigyelő rendszerek, erdőrezervátum monitorozás, Erdővédelmi Hálózat).

Az erdőkben folytatott természetvédelmi kezelések szerves részét kell képezze egy olyan folyamatos hatásmonitorozás, amely a kezelések eredményeit értékeli és szükség esetén lehetővé teszi, hogy az adott kezelés megváltoztatására, illetve felhagyására megalapozott módon kerülhessen sor.

6.8.1.1 Célok

- Az erdők biológiai sokféleségének és természetességének mérésére szolgáló monitorozó rendszer kialakítása és működtetése.
- A természetvédelmi (erdő)kezelések hatásait vizsgáló monitorozó rendszer működtetése.

6.8.1.2 Feladatok

- A potenciális természetes erdőtársulások és az erdők természetességi fokának megállapítása, a természetességi állapot változásának folyamatos monitorozása.
- A természetes folyamatok érvényesülése, és a természetes folyamatok hatására kialakult erdőállapot-változás monitorozása.
- A természetvédelmi (erdő)kezelések hatásainak folyamatos monitorozása.

6.9 Az erdők közcélú (természetvédelmi) szolgáltatásait társadalmi szinten elismerő erdőfinanszírozási rendszer bevezetése

Az erdők gazdasági jelentőségüknél lényegesen nagyobb társadalmi hasznot hoznak. E társadalmi hasznok az erdők nem anyagi jellegű szolgáltatásaiban testesülnek meg. Ide tartozik a biológiai sokféleség megőrzésében betöltött szerep, az erdő összes védelmi funkciója, a közjóléti szolgáltatások és az az esztétikai szerep, amit az erdők létükkel a társadalom számára nyújtanak.

Az erdőgazdálkodás nem tudja költségként elszámolni- így a társadalom nem fizeti meg azokat a pozitív externáliákat, amelyeket ma az erdőknek köszönhetünk, és amelyek biztosítása az erdők kezelése, az erdőgazdálkodás során költségként lép fel. Olyan finanszírozási rendszert kell az erdők kezelésére, az erdőgazdálkodás részére kialakítani, amely legalább részben elismeri és megfizeti az így előállt közjavak értékét és az előállítás költségét biztosítja az erdőt kezelő részére. Ez a legfontosabb cél, amely lényegi változást jelenthet az erdők társadalmi megítélése és az erdők új szemléletű kezelése terén.

Az állami erdők esetében amennyiben a közjavak finanszírozásának ez az anyagi háttere nem alakul ki, akkor sem a jelenlegi gazdálkodási forma esetén, sem egy megváltozott kezelési formában (államerdészet, természetvédelmi saját vagyongazdálkodás) nem biztosítható a közjavak fenntartását és előnyben részesítését szolgáló erdőkezelés, erdőgazdálkodás.

Magánerdőkben már ma sem, de a jövőben *egyre kevésbé lehet csak jogi korlátokkal biztosítani a számunkra előnyös kezelési, gazdálkodási formákat*. Csak olyan támogatási rendszer kialakítása őrizheti meg illetve gyarapíthatja a magánerdők – számunkra fontos – értékeit, amely feladat arányosan támogatja a közcélú tevékenységek elvégzését.

A természet védelméről szóló törvény 71. § (3) és a 72. § (3) bekezdés alapján kormányrendeletet kell alkotni „A természet védelmét szolgáló állami támogatásokról, valamint egyes kártalanítási szabályokról”. A természet védelméről szóló törvényben felsorolt esetekben támogatás folyósítása, illetve a gazdálkodó tényleges kárainak megtérítése szükséges. A készülő jogszabály azonban csak abban az esetben éri el célját, ha e többletköltségek megtérítésének fedezetét a központi költségvetés biztosítja.

6.9.1.1 Célok

- Az állami erdőgazdálkodás új – a közjavak és szolgáltatások költségeit állami költségvetésből fedező – finanszírozási rendszerének kialakítása.
- Magánerdők, közösségi erdők esetében a védelmi és gazdálkodási célokat egyaránt támogató – az Európai Unió források figyelembe vevő – hazai támogatási rendszer kialakítása.

6.9.1.2 Feladatok

- Részvétel az állami erdők finanszírozási rendszerének felülvizsgálatában és az új finanszírozási rendszer kialakításában (a természetvédelmi, és a természetvédelmi szempontú társadalmi elvárások képviselője).
- Részvétel a közcélú feladatok ellátását biztosító támogatási rendszer kialakításában a közösségi és magántulajdonban lévő erdők esetében.

- A természetvédelmi célú támogatások és - a természetvédelmi érdekből elrendelt erdőgazdasági korlátozások illetve tilalmak esetén járó - kártalanítás kifizetési feltételeinek megteremtése.
- Részvétel a természetvédelmi (erdő) kezelést és természetközeli erdőgazdálkodást folytató erdőgazdálkodók tevékenységét elismerő támogatási rendszer kialakításában.
- Az erdőfelújítások, erdőtelepítések támogatási rendszerének, az egyes fafaj-csoportok támogatásának átértékelése a megváltozott jogszabályi és természetvédelmi elvárások tükrében.

6.10 Az erdők tulajdonviszonyai, az állami erdők vagyonkezelése

A nemzetközi tapasztalatok alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy a közcélok – így többek között a természetvédelmi célok - érvényesítése az állami tulajdonforma keretein belül, tulajdonosi pozícióból lényegesen könnyebb, mint az egyéb tulajdonformák esetében. Hazánkban a természetvédelmi szempontból értékes természetszerű erdők jelentős része állami tulajdonban van. A biológiai sokféleség megőrzésének szempontjai egyértelműen azt diktálják, hogy ezen erdőket továbbra is állami tulajdonban kell megtartani.

A természetvédelem szempontjából kiemelkedő fontosságúak a védett természeti területeken álló erdők, melyek állami tulajdonban való megtartása elengedhetetlen.

Az állami erdőgazdasági részvénytársaságok által kezelt erdőterület 35 %-a esik védett természeti területre. Az összes természetvédelmi oltalom alatt álló erdőterület 90 %-át az erdőgazdasági társaságok kezelik.

A jelenleg alkalmazott eredményérdekelt részvénytársasági forma keretében folytatott erdőgazdálkodás nem megfelelően érzékeny az erdők közcélú, ezzel együtt természetvédelmi feladatainak ellátására. Állandó konfliktusok forrása az erdőről és az erdő védelméről, a természet védelméről szóló törvények szigorú előírásai, valamint az eredményérdekelt gazdálkodási rendszer eredmény orientáltsága közötti ellentmondás. Míg az egyik oldalról szigorú elvárások lépnek fel az erdőben gazdálkodó – elsősorban állami - erdőgazdálkodókkal szemben, addig a másik oldalról olyan eredmény elvárások fogalmazódnak meg, melyek csak kompromisszumok illetve belső feszültségek és ellentmondások árán teljesíthetők. Mivel sajnos a gazdasági elvárások a jelenlegi pénzközpontú rendszerben sokszor erősebb kényszert jelentenek, a közcélú feladatok ellátása és a természetvédelmi feladatok teljesítése hátrányt szenved.

6.10.1.1 Célok

- Az állami erdők jelenlegi területi kiterjedésének megtartása, esetleges növelése állami tulajdonú szántókon történő erdőtelepítésekkel, illetve a védett természeti területek helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény végrehajtásával.
- Az állami erdők közcélú szolgáltatásainak megvalósulását és az egyértelmű társadalmi szerepvállalást tükröző legalkalmasabb vagyonkezelési forma kialakítása – kiemelten a természetvédelmi oltalom alatt álló, és a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából

fontos erdők esetében.

6.10.1.2 Feladatok

- Közreműködés az állami tulajdonban lévő erdők – közcélú, természetvédelmi funkciók biztosítása szempontjából –legalkalmasabb vagyongazdálkodási, vagyongazdálkodási formájának kialakításában.

6.11 A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő állami erdők

A hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy a természetvédelmi célok érvényesítése, a természetvédelmi kezelés legeredményesebben és leginkább költségkímélő módon tulajdonosi pozícióból, az állami természetvédelem esetében a vagyongazdálkodási jog birtokában végezhető, vagyis akkor, ha a természetvédelmi kezelő és a vagyongazdálkodó ugyan az a szerv. Ebben a formában érvényesíthetők leghatározottabban a védelmi, természetvédelmi szempontok, így hosszú távon ez a legalkalmasabb forma az erdők közcélú természetvédelmi feladatainak ellátásához.

A nemzeti park igazgatóságok állami feladatként ellátandó alaptevékenységük körében a működési területükön elsőfokú természetvédelmi hatóságként funkcionálnak. A hatósági tevékenység és a vagyongazdálkodás egymással összeférhetetlen, ezért – megfelelő vagyontömeg elérése esetén - vagyongazdálkodási feladatok ellátására különálló szervezet létrehozására van szükség.

Természetesen ahhoz, hogy a nemzeti park igazgatóságok, illetve a kialakítandó vagyongazdálkodó szervezetek a jelenleginél lényegesen nagyobb erdőterületek vagyongazdálkodására alkalmassá váljanak, megfelelő szervezeti, személyi és anyagi feltételeket kell teremteni. A saját vagyongazdálkodásba kerülő erdők körét, a saját vagyongazdálkodásba vétel ütemezését több szempont befolyásolhatja. Amennyiben az állami erdők kezelése és az állami erdőgazdálkodás a természetvédelem szempontjából kedvező vagyongazdálkodási formában folyik a továbbiakban, és a szervezet alkalmassá válik a természetvédelmi vagyongazdálkodás elvégzésére, akkor a saját vagyongazdálkodásba veendő erdők arányát eltérő, alacsonyabb szinten lehet megállapítani.

A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában 2003-ban mintegy 27 ezer ha erdőterület van. Ezek az erdők döntően a volt szövetkezetektől megvásárolt erdők. Igen változatosak, egy részük természetvédelmi szempontból kevésbé értékes. Külön problémát jelentenek azok a területek, amelyeken a korábbi tulajdonosok elvégezték a véghasználatot, de a felújítás nem történt meg. Ezen üres vágásterületek felújítása a természetvédelem feladata, az átvétel után. Azoknál a nemzeti park igazgatóságoknál, amelyek már több ezer hektáros kiterjedésben vettek át ilyen területeket, a jelenlegi formában komoly gondot jelent e területek kezelése.

6.11.1.1 Célok:

- A legfontosabb – illetve a hatósági és vagyongazdálkodási tevékenység szétválasztása szempontjából érintett - természetvédelmi oltalom alatt álló erdők átvétele a nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásába.
- A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő erdők kezelési feltételeinek

megteremtése (vagyonkezelő szervezet, létszám, eszköz, finanszírozás).

- A biológiai sokféleség megőrzésének, a természetvédelmi céloknak minden tekintetben megfelelő „minta” erdőkezelés, megvalósítása a nemzeti parki vagyonkezelésben lévő erdőkben.
- Tervezésen alapuló, az állami költségvetés terheit csökkentő, költséghatékony - minimalizált költségfelhasználáson, és a természetvédelmi érdekeket figyelembe vevő maximalizált értékkihozatalon alapuló - erdőkezelés, folytatása a nemzeti parki vagyonkezelésben lévő erdőkben.

6.11.1.2 Feladatok

- A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésébe veendő természetvédelmi oltalom alatt álló erdőterületek körének meghatározása, az átvétel megvalósítása.
- A saját vagyonkezelésbe kerülő erdőterületek kezeléséhez szükséges szervezeti, személyi és tárgyi feltételek megteremtése.
- A mintaértékű erdőkezelés bemutatását szolgáló területek kialakítása.
- A tervezésen alapuló, költséghatékony, a természetvédelmi érdekeknek maximálisan megfelelő erdőkezelés megvalósítása.

6.12 Az erdők megőrzését szolgáló jogi eszközök

Az erdők védelme és az erdőgazdálkodás irányítása elsődleges felelősséggel a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium hatáskörébe tartozik. E mellett a természetvédelem is – a környezetvédelmi tárca felelősségi körébe tartozó hatáskörök alapján – jelentős befolyást gyakorol az erdők sorsára, az erdőt érintő jogszabályok alakulására. Habár az erdők megőrzése szempontjából kiemelkedően fontos törvények egy időpontban kerültek kidolgozásra és elfogadásra, vannak olyan problémák, melyek következtében jogi oldalról sem egyértelmű elvárások fogalmazódnak meg az erdők, illetve az erdőket kezelők, erdőgazdálkodók felé. Az ellentmondások, hiányosságok több tényezőtől adódnak össze:

- A hatályos jogszabályi környezet belső ellentmondásai;
- az egyes jogszabályok – nem egyértelmű, többféle módon értelmezhető - rendelkezései;
- a Tvt. végrehajtására kiadott rendeletek hiánya;
- a Tvt. rendelkezései alapján kiadandó utasítások, jegyzékek hiánya.

Mivel a jogszabályok kialakítása és elfogadása az egyes tárcák közötti konszenzust is feltételezi, a tárcák közötti szakmai ellentétek, eltérő értelmezések következtében sok esetben a jogszabályalkotás komoly akadályokba ütközik. A feladat teljesítése szempontjából elsődleges az érintett tárcákkal való összhang megteremtése. Fel kell tárnunk, és lehetőség szerint el kell simítani mindazokat az ellentmondásokat, ellentéteket, melyek a hatékony közös munkát akadályozzák.

A legfontosabb vitás kérdések, amelyekre megoldást kell találni a következők:

- védett természeti területen történő tájidegen fafajú felújítás tilalma;
- erdőssztyepp erdők erdősítése során megkövetelt csemeteszám, illetve záródás;
- a körzeti erdőtervezés és tízéves üzemtervezés jogi szabályozása körüli jogviták;
- természetvédelmi érdekből történő erdő művelési ágból történő kivonás finanszírozási kérdése;

6.12.1.1 Célok

- A szükséges jogszabály módosítások kezdeményezése.
- A természet védelméről szóló törvény hiányzó végrehajtási rendeleteinek és jegyzékeinek kiadása.

6.12.1.2 Feladatok

- A természet védelméről szóló törvény hiányzó végrehajtási rendeleteinek és jegyzékeinek megalkotása társtárcaák hatékony közreműködésével és segítségével.
- Az elkészült jogszabályok felülvizsgálata az érintettek bevonásával, az ellentmondások kiküszöbölése, a szükséges jogszabály módosítások tervezetének elkészítése.
- A hiányzó jegyzékek és utasítások megjelentetése.

6.13 Erdei nagyvadállomány szabályozás

A vad, különösen a nagyvad jelentős részének meghatározó élőhelye az erdő, ezért a vadállomány összetételének és létszámának az erdei ökológiai rendszer védelme érdekében meg kell felelnie a természetes "vadeltartó képességnek". A természetvédelem által előtérbe helyezett természetközeli erdőgazdálkodási módszerek elterjesztésének egyik legnagyobb gátja az erdeinket sújtó túlszaporodott nagyvadállomány (szarvas, vaddisznó és a tájidegen muflon).

A természetes vadeltartó (vadttűrő) képességnek erdeinkben csak egyetlen valódi mutatószáma lehet, mégpedig az a vadlétszám, amely mellett erdeink természetközeli módszerekkel – természetyszerű erdeink zömében a természetes felújítási módok valamelyikével – kerítés nélkül felújíthatók. Amennyiben folyamatosan figyelemmel kísérjük az újulat és a fiatalosok állapotát, akkor a vadkár megjelenésekor azonnal intézkedni lehet annak megszüntetéséről, a megfelelő vadlétszám beállításáról.

A fenntartható vadlétszám ellenőrzésére – a mintegy 650 ezer ha-ra becsülhető természetyszerű erdőben – monitorozó hálózatot szükséges felállítani. A kerítéssel védett kontrollterület hálózat [10 x 10 m-es kis kerítések hálózata] létesítése, a természetes folyamatok vadkármentes körülmények közötti tanulmányozására és a túltartott nagyvadállomány káros hatásának bizonyítására alkalmas. A kerítésen belüli és a kívül eső terület állapotának összehasonlítása egyértelműen utal a beavatkozás szükségességére. További vizsgálatok és kutatások szükségesek nem vadmentes körülmények között is a nagyvad megfelelő mennyiségének kialakítására, az erdő vadttűrő képességének meghatározására is.

A vad erdőt károsító hatása szorosan összefügg a táplálékkínálattal is. A monitorozó hálózat keretében célszerű azt is megfigyelni, hogy természeteshez közelebb álló erdőszerkezet (több lágyszárú és cserjefaj stb.) valamint a természetes folyamatokat követő erdőkezelési, erdőgazdálkodási módszerek bevezetése mellett milyen mértékben javul az erdő vadeltartó (vadtüró) képessége és milyen mértékű a vad újulatot károsító hatása.

6.13.1.1 Célok

- Az erdőben élő mesterségesen feldúsított nagyvadállomány létszámának leszorítása a természeti értékek tartós fennmaradását biztosító és az erdők természetes folyamatai – elsősorban az erdők felújulása – szempontjából elfogadható mennyiségre.

6.13.1.2 Feladatok

- A közreműködés az erdők természetes vadeltartó képességét meg nem haladó létszámú nagyvadállomány kialakításában.
- 10x10 méteres kiskerítésekből álló vadkármegfigyelő monitorozó-rendszer felállítása a védett természeti területeken álló erdőkben.
- Az erdő természetességi állapotában bekövetkező változások hatásának megfigyelése az erdők vadeltartó (vadtüró) képességére.

7 A stratégiai célterületek és a legfontosabb célkitűzések összefoglaló táblázata

Kiemelt célok
<i>A természetes folyamatokra alapozott erdőkezelés és erdőgazdálkodás bevezetése</i>
<ul style="list-style-type: none"> A természetes folyamatokat érvényesítő természetvédelmi erdőkezelési eljárások bevezetése, alkalmazása mindazokban a fokozottan védett illetve védett természeti területen lévő erdőkben, illetve gazdasági jelentőséggel nem rendelkező védő erdőkben, melyeknek védettsége, állapota, a bennük található természeti értékek ezt megkövetelik, vagy lehetővé teszik. A természetvédelmi kezelés adott esetben teljes korlátozást is jelenthet. A természeti területek gazdasági hasznosításra alkalmas természetközeli állapotú erdeiben természetközeli erdőgazdálkodás megvalósítása.
<i>A természetvédelmi oltalom alatt álló erdők elsődleges és további rendeltetése</i>
<ul style="list-style-type: none"> Az Országos Erdőállomány Adattárban szereplő természetvédelmi oltalom alatt álló erdők területének pontosítása.
<i>Fafajmegválasztás</i>
<ul style="list-style-type: none"> Védett természeti területeken és a gazdasági jelentőséggel nem rendelkező erdőkben alternatív célállományok alkalmazási lehetőségének megteremtése. A jelenleg alkalmazott célállományoktól eltérő – az adott termőhelyi viszonyok között őshonos – erdőállományok kialakítása, a természetes folyamatok beindítása. Az invazív és más idegenföldi fajok visszaszorítása a védett természeti területeken és minden olyan területen, ahol védett természeti értéket veszélyeztet, illetve ahol őshonos fajokból álló erdők létesíthetők.
<i>Erdőtelepítés, fásítás</i>
<ul style="list-style-type: none"> Az ország erdőszültségének növelése, az arra alkalmas mezőgazdasági és egyéb területek – természetvédelmi szempontokat is figyelembe vevő – beerdősítésével. A természetszerű, őshonos fajokból álló erdőtelepítések és fásítások támogatási feltételeinek javítása. A pionír vagy átmeneti fajokból álló előerdők telepítési lehetőségének megteremtése. Azon természeti értékekben gazdag területek kijelölése, amelyeken a jövőben az erdőtelepítés nem kívánatos.
<i>Erdőfelújítás, erdőszerkezet átalakítás</i>
<ul style="list-style-type: none"> A védett természeti területeken álló nem őshonos faállományok tervszerűen ütemezett átalakítása. A természetes folyamatok érvényesülése és a biológiai változatosság növelése szempontjából fontos elő- illetve átmeneti erdők kialakítása védett természeti területeken (fokozatos állomány-átalakítás). A természetes felújítások arányának növelése.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Extenzív, elnyújtott, folyamatos erdőborítást fenntartó erdőfelújítások alkalmazása, és az alkalmazás feltételrendszerének kialakítása.
<i>Erdőnevelés – előhasználatok</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az erdők természetességét növelő, változatos faállomány-szerkezet és elegyes erdők kialakítására alkalmas erdőnevelési, előhasználati módszerek bevezetése az erdőművelésbe.
<i>Véghasználatok</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A védett természeti területek arra alkalmas erdeiben készletgondozó fahasználat, illetve elnyújtott, extenzív erdőhasználatok (szálalóvágás, PRO SILVA módszer, kisterületű tarvágások) bevezetése, más esetekben az adott erdő állapotának megfelelő – a természetes folyamatokat minél inkább követő – véghasználati módszerek alkalmazása.
<i>Az erdők természetvédelmi célú igénybevétele</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az erdők igénybevétele szabályozó jogszabályok természetvédelmi szempontú átdolgozása, a természetvédelmi célú erdő-igénybevétel feltételeinek egyszerűsítése.
<i>Erdők és ültetvények</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A erdők és ültetvény jellegű állományok szakmai szempontú elkülönítése és differenciált támogatási rendszerének kialakítása.
<i>Erdők energetikai hasznosítása, energiaültetvények</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az erdőkből kikerülő faanyag természetvédelmi szempontokat nem sértő energetikai hasznosítása és az energiaerdők, energiaültetvények természetvédelmi és tájvédelmi érdekeket figyelembe vevő kialakítása.
<i>Az alföldi erdők megőrzése, természetközeli kezelése és megújítása</i>
<i>Erdőssztyepp erdők</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A kiemelkedő értékű erdőssztyepp erdők fennmaradásának biztosítása, területének növelése.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A síkvidéki erdőssztyepp tölgyesek természetvédelmi szempontból elfogadható, természetközeli felújításának biztosítása.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az erdőssztyepp erdők helyén álló idegenföldi fafajokból álló erdők és ültetvények átalakítása természetszerű erdőssztyepp állományokká.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az erdősítések műszaki átvételére vonatkozó szabályozás felülvizsgálata az erdőssztyepp erdők telepítése illetve az erdőssztyepp területeken történő állomány-átalakítások során.
<i>Ártéri erdők, láperdők</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az árterületek vízjárásának javítása, lehetőség szerinti rekonstrukciója, az erre alkalmas területeken.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A kiemelkedő értékű ártéri ligeterdők és láperdők meglévő állományainak megőrzése.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az liget- és láperdők helyét elfoglaló idegenföldi fafajokból álló erdők és ültetvények fokozatos, ütemezett átalakítása természetszerű ártéri erdőkké, társulásokká.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az ártéri keményfás ligeterdők (tölgyesek) természetvédelmi szempontból elfogadható,

természetközeli felújításának biztosítása.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A hullámtereken megjelenő invazív fajok visszaszorítása.
<i>Ökológiai hálózat fejlesztése erdőterületen</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A védelemre tervezett erdőterületek mielőbbi jogi védelem alá helyezése. ▪ A fokozottan védett természeti területen lévő erdők állapotának felülvizsgálata, szükség esetén az egyes védettségi kategóriák (védett – fokozottan védett) közötti átcsoportosítás. ▪ Az egységes európai ökológiai hálózat kialakításának keretében a hazai NATURA 2000 területek kijelölése – többek között erdőterületeinken is. ▪ Az ökológiai folyosók szempontjából jelentős erdőterületek és a zöld folyosók létesítésére alkalmas területek kijelölése. ▪ A természeti területek – köztük az erdőterületre eső természeti területek – jegyzékének kihirdetése.
Eszközök
<i>A természetvédelem erdészeti kommunikációs stratégiájának kidolgozása</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A természetvédelem erdészeti kommunikációs stratégiájának kidolgozása, az erdők természetvédelmi szerepének közvetítése a társadalom és az érintett hatóságok, szervezetek felé. ▪ Egyeztetések a közös kommunikációs stratégia kialakítására, az erdők jelentőségének és az erdők fenntartásának társadalmi terheinek elismertetése érdekében, szoros együttműködésben az erdésztársadalommal és az érintett szervezetekkel, személyekkel. ▪ Tevékenység a társadalom széles rétegeinek bevonásával kialakított közös stratégia és közösen elfogadott program alapján, az erdők biológiai sokféleségének védelme és az emberek számára fontos funkcióinak megőrzése, kialakítása terén.
<i>A természetvédelmi tervezés erősítése és összehangolása erdőterületeken</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hosszú távú – több tervezési cikluson átnyúló, erdőterületekre vonatkozó - természetvédelmi tervezési rendszer kialakítása. ▪ A tervezést és az adott erdőterületen folytatható tevékenységeket egyértelműen meghatározó távlati és középtávú (a tízéves tervezési időszakra vonatkozó) természetvédelmi célkitűzések megfogalmazása nagyobb területegységekre és erdőrészlet szinten a természetvédelmi kezelési terv által érintett erdőterületeken. ▪ Összehangolt, hatékony egységes természetvédelmi kezelési terv és körzeti erdőterv készítés erdőterületeken. ▪ Szoros együttműködés kialakítása az érintett ÁESZ igazgatóságok és nemzeti park igazgatóságok között a tervezés tekintetében. ▪ Az Országos Erdőállomány Adattárhoz, illetve az Erdészeti Térinformatikai Rendszerhez kapcsolódó Természetvédelmi Erdészeti Térinformatikai Rendszer kialakítása.
<i>Erdeink génállományának megőrzése</i>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az erdőállományok genetikai sokféleségét csökkentő és veszélyeztető erdőgazdálkodási eljárások lehetőség szerinti visszaszorítása.
<p><i>Természetvédelmi kutatás fejlesztése erdőterületeken</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hazánk legjelentősebb természetszerű erdőtársulásaiban lejátszódó természetes folyamatok megismerése, kutatása. A természetes folyamatok hatására kialakuló természetes illetve egyre természetesebb erdőkép jellemzőinek feltárása. ▪ A megismert természeti folyamatok alapján olyan természetvédelmi kezelési, illetve extenzív erdőgazdálkodási módszerek kísérleti bevezetése, melyek később nagyobb területen üzemi körülmények között is alkalmazásra kerülhetnek. ▪ A természetes folyamatok hosszú távú kutatási eredményeinek rendszeres bemutatása, természetvédelmi és erdészeti publikációkban való megjelenítése, ismertetése.
<p><i>Az erdők állapotát és állapot-változásait figyelő monitorozó rendszer kialakítása</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az erdők biológiai sokféleségének és természetességének mérésére szolgáló monitorozó rendszer kialakítása és működtetése. ▪ A természetvédelmi (erdő)kezelések hatásait vizsgáló monitorozó rendszer működtetése.
<p>Feltételek</p>
<p><i>Az erdők közcélú, természetvédelmi szolgáltatásait társadalmi szinten elismerő erdőfinanszírozási rendszer bevezetése</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az állami erdőgazdálkodás új – a közjavak és szolgáltatások költségeit állami költségvetésből fedező – finanszírozási rendszerének kialakítása. ▪ Magánerdők, közösségi erdők esetében a védelmi és gazdálkodási célokat egyaránt támogató – az Európai Unió források figyelembe vevő – hazai támogatási rendszer kialakítása.
<p><i>Az erdők tulajdonviszonyai, az állami erdők vagyonkezelése</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az állami erdők jelenlegi területi kiterjedésének megtartása, esetleges növelése állami tulajdonú szántókon történő erdőtelepítésekkel, illetve a védett természeti területek helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény végrehajtásával. ▪ Az állami erdők közcélú szolgáltatásainak megvalósulását és az egyértelmű társadalmi szerepvállalást tükröző legalkalmasabb vagyonkezelési forma kialakítása – kiemelten a természetvédelmi oltalom alatt álló, és a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából fontos erdők esetében.
<p><i>A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésben lévő állami erdők</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A legfontosabb – illetve a hatósági és vagyonkezelési tevékenység szétválasztása szempontjából érintett - természetvédelmi oltalom alatt álló erdők átvétele a nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésébe. ▪ A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő erdők kezelési feltételeinek megteremtése (létszám, eszköz, finanszírozás). ▪ A biológiai sokféleség megőrzésének, a természetvédelmi céloknak minden tekintetben megfelelő „minta” erdőkezelés, megvalósítása a nemzeti parki vagyonkezelésben lévő

erdőkben.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tervezésen alapuló, az állami költségvetés terheit csökkentő, költséghatékony - minimalizált költségfelhasználáson, és a természetvédelmi érdekeket figyelembe vevő maximalizált értékkihozatalon alapuló - erdőkezelés, folytatása a nemzeti parki vagyonkezelésben lévő erdőkben.
<i>Az erdők megőrzését szolgáló jogi eszközök</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A szükséges jogszabály módosítások kidolgozása és bevezetésük kezdeményezése. ▪ A természet védelméről szóló törvény hiányzó végrehajtási rendeleteinek és jegyzékeinek kiadása.
<i>Erdei nagyvadállomány szabályozás</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az erdőben élő mesterségesen feldúsított nagyvadállomány létszámának leszorítása a természeti értékek tartós fennmaradását biztosító és az erdők természetes folyamatai – elsősorban az erdők felújulása – szempontjából elfogadható mennyiségre.

8 A természetvédelem erdészeti koncepciójához kapcsolódó, annak végrehajtását szolgáló elkészült szakanyagok

BARTHA D. [szerk.](2001): A természetszerű erdők kezelése, a kultúr –és származék erdők megújítása – Átmenet a természeti folyamatokra épülő erdőkezelés felé. Természetbúvár Alapítvány Kiadó, Bp.

KESZTHELYI I.- CSAPODY I.- HALUPA L. (1995): Irányelvek a természetvédelem alatt álló erdők kezelésére. KTM, Budapest.

SOLYMOS R. IFJ. [szerk.] (2002): A Nemzeti Erdőstratégia természetvédelmi irányelveit megalapozó kutatás. Kutatási jelentés, Ökoszisztéma Kft., Budapest.

TEMESI G. [szerk.] (2002): A természetvédelmi oltalom alatt álló erdők kezelése, tekintettel a védett botanikai és zoológiai értékek élőhelyének fenntartására, valamint a védettségi kategóriákra. KvVM tanulmány, kézirat.

9 Felhasznált irodalom

BARTHA D. [szerk.](2001): A természetszerű erdők kezelése, a kultúr –és származék erdők megújítása – Átmenet a természeti folyamatokra épülő erdőkezelés felé. Természetbúvár Alapítvány Kiadó, Bp.

BORHIDI A. –SÁNTA A. [szerk.] (1999): Vörös könyv Magyarország növénytakarsulásairól. Természetbúvár Alapítvány Kiadó, Budapest.

FRANK T. [szerk.] (2000): Természet Erdő Gazdálkodás – Mit tehetünk erdeink biológiai értékének megőrzése érdekében. MME-PRO SILVA, Budapest

HARASZTHY L. (1999): Természeti értékeink megőrzésének lehetőségei az Európai Unióban. WWF füzetek 14.

HORVÁTH F. – BORHIDI A. [szerk.] (2002): A hazai erdőrezervátum-kutatás célja stratégiája, módszere. Természetbúvár Alapítvány Kiadó, Bp.

MÁTYÁS CS. [szerk.] (1996): Erdészeti ökológia. Mezőgazda Kiadó, Bp.

MÁTYÁS CS. [szerk.] (1996): Páneurópai kezdeményezés az erdők védelmére. MTA Erdészeti Bizottsága, Bp.

SOLYMOS R. IFJ. [szerk.] (2002): A Nemzeti Erdőstratégia természetvédelmi irányelveit megalapozó kutatás. Kutatási jelentés, Ökoszisztéma Kft., Budapest.

TEMESI G. [szerk.] (2002): A természetvédelmi oltalom alatt álló erdők kezelése, tekintettel a védett botanikai és zoológiai értékek élőhelyének fenntartására, valamint a védettségi kategóriákra. KvVM tanulmány, kézirat.

NEMZETI KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM 2003-2008. (kézirat). KvVM, 2002.

NEMZETI TERMÉSZETVÉDELMI ALAPTERV 2003-2008. (kézirat). KvVM-Természetvédelmi Hivatal, 2002.

PRO SILVA EURÓPA (1999): PRO SILVA. Pro Silva Hungaria Egyesület, Bp.

STANDOVÁR T. – PRIMACK, R. B. (2001): A természetvédelmi biológia alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.